

Svenska kyrkans redovisning för år 2019 angående de kyrkliga kulturvärdena och användningen av den kyrkoantikvariska ersättningen

**SVENSKA KYRKANS RAPPORT
TILL KULTURDEPARTEMENTET**

Innehåll

Förord	4	Kyrkornas öppethållande och tillgänglighet	18
Året som gått	5	Verksamhet och sammankomster	20
Måluppfyllelse	5	Tillgänglighetsanpassningar	21
Vård och bevarande	5	Strategiskt arbete	22
Kompetens	6	Kyrklig kulturarvsförvaltning	22
Samverkan	6	En god förvaltning	22
Tillgänglighet	7	Kvalitetssäkring och registrering av inventarieförteckningar	23
Sammanfattande bedömning	7	Inventering av kyrkliga föremål	23
Kyrkoantikvarisk ersättning och förvaltning av det kyrkliga kulturarvet	8	Säkerhetsarbete	24
Utgångspunkter för fördelning av kyrkoantikvarisk ersättning	8	Utveckling av konservering, hantverk och material	24
Fördelningsbeslut ramår 2020	9	Kunskapsuppbyggnad om det gröna kulturarvet	24
Fördelningsbeslut ramår 2021–2025	9	Stavspånstak och tjära	25
Fördelningsprinciper 2021–2025	9	Klimat och miljö för ett långsiktigt bevarande	25
Utlysning av nationell ram	10	Användning och tillgängliggörande av det kyrkliga kulturarvet	25
Nytt it-stöd för kyrkoantikvarisk ersättning	10	Nationell samverkan och kunskapsutbyten	25
Förbrukning	10	Internationell samverkan och kunskapsutbyten	26
Måluppfyllelse och utvecklingsområden	12	Kontrollstation 2019	26
Vården och bevarandet av kulturarvet	12	Kulturarvskommunikation	27
Antalet kyrkobyggnader	12	Kulturarvet digitalt	27
Genomförda åtgärder	13	Bilaga 1	28
Vårdinsatser	13	Förändringar i Svenska kyrkans kyrkobyggnadsbestånd 2000–2019	28
Vård- och underhållsplanering	14	Bilaga 2	30
Övergripande planering och information	14	Fördelning och förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning 2002–2019	30
Skadeförebyggande insatser	15	Bilaga 3	32
Arbete med säkerhetsfrågor	16	Projekt genomförda i stiftet 2019 – ett urval	32
Förvaltningskompetens	17		
Samverkan mellan staten och Svenska kyrkan	17		
Tillgänglighet till de kyrkliga kulturminnena	18		

Svenska kyrkans redovisning
för år 2019 angående
de kyrkliga kulturvärdena
och användningen av den
kyrkoantikvariska
ersättningen

**SVENSKA KYRKANS RAPPORT
TILL KULTURDEPARTEMENTET**

PRODUKTIONSFAKTA

TEXT: Kyrkokansliet

FOTO SAMTLIGA BILDER: Alex Giacomini/Ikon, Norsjö kyrka

GRAFISK FORM: New Normal

TRYCK: Åtta.45 Tryckeri AB, Stockholm 2020

Produkten finns som pdf på www.svenskakyrkan.se

ARTIKELNUMMER: SK20117

Trossamfundet Svenska kyrkan
Organisationsnummer 252002-6135

Foto: Alex Giacomini / Ikon

Förord

Ett flertal händelser under 2019 bidrog till att skapa medialt intresse för frågor om det kyrkliga kulturarvet. Den dramatiska stölden av begravningsregalierna från Strängnäs domkyrka klarades upp, föremålen återfanns och de skyldiga lagfördes. I påsktid upprördes en hel värld av branden i Notre Dame, Paris, då medeltidskyrkans karaktäristiska spira och resliga tak slukades av lågorna.

Händelserna kan beskrivas som grov stöld respektive brand genom olycka eller vårdslöshet, men det förklarar knappast allmänhetens engagemang eller reaktioner. De kyrkliga föremålens och kyrkorummens historia ger oss ett samband med människor som gått före oss, deras tro, kunskap och färdigheter. Att ett förlorat kyrkligt föremål kan återföras, eller att en kyrkobyggnad föröds, fyller oss med upplevelser av glädje och sorg långt utöver det som motiveras av det materiella värdet.

År 2019 har en så kallad kontrollstation ägt rum. Vid en kontrollstation sker en avstämning utifrån den överenskomst som finns mellan staten och Svenska kyrkan angående förvaltningen av de kyrkliga kulturminnena. Men en kontrollstation är också ett tillfälle att påminna om och aktualisera det kyrkliga kulturarvets samhällsliga betydelse. I grunden ger detta förklaringen till kulturmiljölagens bestämmelser och anledningen till att den kyrkoantikvariska ersättningen finns.

Det finns mycket att glädja sig åt i den regeringskrivelse som är resultatet av 2019 års kontrollstation. Det kyrkliga kulturarvet beskrivs som en grundbult i samhället och bevarandet som en gemensam angelägenhet för stat och kyrka. För-

utom att det är ett i högsta grad levande kulturarv, lyfter skrivelsen också fram att det kyrkliga kulturarvet har ett existentiellt tilltal som relaterar till det gemensamt mänskliga och upplevelser av sammanhang som går utöver oss själva. Sammantaget, menar regeringen, ger det kyrkliga kulturarvet goda förutsättningar för möten i tid och rum, värden som bör tas till vara i arbetet för ett hållbart samhälle.

Då det gäller den kyrkoantikvariska ersättningens storlek har staten, trots högt ansökningstryck från pastorat och församlingar, framtidsprognoser om färre medlemmar och minskande intäkter i kyrkans verksamhet i kombination med ökande kostnader för underhåll av kyrkobyggnader, inte heller denna gång ansett att den kyrkoantikvariska ersättningen bör höjas. Enligt Svenska kyrkan kräver långsiktig hållbarhet i denna fråga en rimlig balans mellan bevarandekrav och ekonomisk kompensation.

ANTJE JACKELÉN

Ärkebiskop och ordförande i kyrkostyrelsen

HELÉN OTTOSSON LOVÉN

Generalsekreterare

Foto: Alex Giacomini / Ikon

Året som gått

MÅLUPPFYLLELSE

Svenska kyrkans rapport till regeringen för 2019 redovisar hur Svenska kyrkan har arbetat med den kyrkoantikvariska ersättningen och det kyrkliga kulturarvet under året. Under 2019 inföll en kontrollstation och skrivelsen *Det kyrkliga kulturarvet* (skr. 2018/19:122) beslutades av riksdagen i november samma år. Skrivelsen ger en positiv bild av arbetet med det kyrkliga kulturarvet. Den kyrkoantikvariska ersättningen har fördelats och använts i enlighet med de principer som slogs fast i samband med relationsändringen. Ersättningen går som avsett huvudsakligen till vård- och underhållsåtgärder och kyrkorna framstår som väl hållna över landet. Under perioden har Svenska kyrkan stärkt sin kompetens i förvaltningsfrågor. Samverkan mellan parterna har bidragit till en ökad samsyn, till exempel då det gäller den kyrkoantikvariska ersättningens fördelning. Tillgängligheten är god, även om viss negativ påverkan sker genom demografiska faktorer och säkerhetsaspekter. Insatser för förmedling och tillgängliggörande skapar intresse och delaktighet som på sikt gynnar bevarandet, användningen och utvecklingen av det kyrkliga kulturarvet. Regeringen beskriver sammanfattningsvis det kyrkliga kulturarvet som en grundbult i samhället, och bekräftar bevarandet som en gemensam angelägenhet för stat och kyrka.

Föreliggande rapport redogör för verksamhet, resultat och iakttagelser som under 2019, på kort eller lång sikt,

bidragit till måluppfyllelsen eller pekar på utvecklingsområden.

VÅRD OCH BEVARANDE

Under året bokfördes en förbrukning om 453,7 miljoner kronor av den kyrkoantikvariska ersättningen. I förbrukningen ingår projekt som beviljats ersättning från ramår 2017–2019. Dispositionstiden för varje ramår är två år, med möjlighet för enskilda projekt att beviljas förlängd dispositionstid ytterligare ett år vid särskilda omständigheter.

Det råder ett fortsatt högt ansökningstryck från församlingar och stift. Ansökningarna för ramår 2020 uppgick till 1 117 miljoner kronor vilket ligger i linje med de senaste årens ansökningar. Den bedömda totalkostnaden för dessa åtgärder var 1 419 miljoner kronor. Ansökningarna om kyrkoantikvarisk ersättning överstiger således mer än dubbelt tillgängliga medel. Glappet mellan de ansökta medlen och de beslutsramar som stiftet disponerar innebär hårda prioriteringar i stift och församlingar.

Kyrkomötets beslut 2016 om skrivelsen *Gemensamt ansvar – fastigheter, kyrkor och utjämningsystem* innebar bland annat förändringar i den ekonomiska utjämnningen mellan församlingarna. Från och med 2018 utgår ett kyrkounderhållsbidrag på 100 miljoner kronor per år. Det ska användas som stöd till stiftets församlingar och pastorat för underhåll av kyrkorna. Stiftet får vid beviljande av kyrkounderhållsbidrag ta hänsyn till församlingens finansiella

situation. En revidering av villkoren för fördelningen av kyrko- och underhållsbidrag skedde 2019, vilken innebär att beslutet om fördelning mellan stiftens fattas vid samma tidpunkt som ramfördelningen för kyrkoantikvarisk ersättning. Detta möjliggör att stiftens kan handlägga kyrko- och underhållsbidrag och kyrkoantikvarisk ersättning på ett samordnat sätt.

Mindre förändringar av antalet kyrkobyggnader har skett under 2019. Enligt de uppgifter som församlingarna registrerat i kyrkobyggnadsregistret uppfyller 2 955 de kriterier som gäller för kyrkobyggnader med tillståndsplikt för väsentliga ändringar enligt 4 kap. 3 § kulturmiljölagen. Som förberedelse för den nya fördelningsmodellen av kyrkoantikvarisk ersättning, gällande från ramår 2021, har under 2019 en mer utförlig genomlysning gjorts av uppgifter om lagskydd. De lagenliga kriterierna är i vissa fall öppna för tolkningar och skiljaktigheter i antal skyddade kyrkobyggnader jämfört med tidigare år beror i huvudsak på att uppgifter kontrollerats och korrigerats.

Kyrkobyggnader som omfattas av kulturmiljölagen behåller sitt skydd även om de avyttras. Kyrkoantikvarisk ersättning kan emellertid inte enligt Svenska kyrkans villkor beviljas och utbetalas till någon annan än Svenska kyrkans organisatoriska delar. Under 2019 har fyra kyrkobyggnader med tillståndsplikt enligt 4 kap. 3 § kulturmiljölagen övergått i annans ägo. På grund av de beslut om tillståndsplikt för yngre kyrkobyggnader som myndigheterna fattat efter år 2000, är dock antalet kyrkor med tillståndsplikt som också är berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning idag större än när överenskommelsen trädde i kraft.

Arbetet med övergången från analoga till digitala inventarieförteckningar har fortsatt under 2019. Cirka 72 procent av de ekonomiska enheterna i Svenska kyrkan använder Sacer, Svenska kyrkans digitala inventarieregister, vilket bidrar till en bättre överblick över de skyddade föremålen.

KOMPETENS

Svenska kyrkan svarar enligt överenskommelsen för att ha tillgång till den kompetens som krävs för att förvalta de kyrkliga kulturminnena. Särskilda satsningar för att stärka Svenska kyrkans förvaltningskompetens har skett under de senaste åren, såväl personellt som genom specifika projekt. Implementeringen av *Gemensamt ansvar* syftar bland annat till att stärka förvaltningen i stift och församlingar. Inom ramen för detta har ett fastighetsregister tagits fram och vid 2019 års början ifyllts med grundläggande uppgifter för totalt ca 18 600 byggnader, varav cirka 3 500 kyrkor, samt markområden.

Enligt kyrkomötets beslut att implementera *Gemensamt ansvar* ska alla pastorat och församlingar som inte ingår i

pastorat ha en lokalförsörjningsplan. Syftet med planerna är att de ska vara ett stöd för församlingar och pastorat att planera sitt fastighetsinnehav utifrån prioriterade behov och ekonomiska förutsättningar. I december 2019 publicerades en vägledning till stöd i lokalförsörjningsplanering samt ett exempel på hur en lokalförsörjningsplan kan se ut. Arbetet med att skapa arenor och mötesplatser för utveckling, kommunikation och erfarenhetsutbyte fortsätter under 2020. Under de kommande åren förväntas alla Svenska kyrkans pastorat och församlingar ha gjort en första version av sin lokalförsörjningsplan.

Kulturarvet är en integrerad del i Svenska kyrkans verksamhet och fastighetsförvaltning. I de bestämmelser och metodstöd som tagits fram för lokalförsörjningsplaneringen framhålls att olika perspektiv ska vägas in i processen, däribland lagar och myndighetskrav, ingångna åtaganden och förpliktelser samt kulturarvsaspekter. Vid utarbetandet av lokalförsörjningsplanen ska enligt Svenska kyrkans bestämmelser kyrkobyggnadernas särställning beaktas. Kyrkorna är väsentliga för att genomföra den grundläggande uppgiften och de är även resurser som kan utvecklas och tas tillvara för att nå önskade mål i framtida verksamheter. Samtliga stift anordnar varje år en eller flera fastighets- eller kulturarvsdagar som ett led i att kompetensutveckla, främja och utbilda de som arbetar med fastighets- eller kulturarvsfrågor inom församlingar och pastorat. Under 2019 hade flera av dessa teman fokus på lokalförsörjningsplanerna.

SAMVERKAN

Svenska kyrkan och staten ska enligt överenskommelsen samarbeta och samverka i övergripande frågor som gäller de kyrkliga kulturvärdena. Särskilda samrådsgrupper på central och regional nivå ska finnas för kunskaps- och erfarenhetsutbyte. Under året fortsatte arbetet i den centrala och de regionala samrådsgrupperna med i genomsnitt två till fyra möten. Protokollen tillgängliggörs mellan grupperna. Det kan konstateras att formerna för samrådsgrupperna i flera fall har setts över och att diskussionerna på många håll vitaliserats.

Utöver samrådsgrupperna har samverkan mellan Svenska kyrkan och staten skett inom en rad sakområden. Svenska kyrkan deltar i det nätverk för stöld- och brandskyddsarbete som Riksantikvarieämbetet samordnar. Kommittén för kyrkoforskning, i vilken Svenska kyrkan ingår tillsammans med Riksantikvarieämbetet och Kungl. Vitterhetsakademien, har under året fortsatt sin samverkan i forskningsfrågor. Svenska kyrkans nationella nivå ordnar varje höst en seminariedag till vilken stiftens, Riksantikvarieämbetet, länsstyrelserna och läns museerna bjuds in. Seminariedagen 2019 samlade cirka 50 deltagare.

TILLGÄNGLIGHET

Svenska kyrkans årliga undersökning visar att kyrkorna i genomsnitt var öppna 131 dagar under 2019, vilket är en svag minskning i förhållande till föregående år. De många sammankomsterna i kyrkorna tillgängliggör kulturarvet. Sammantaget visar statistiken över den organiserade verksamheten med dess olika sammankomster i kyrkorna inte någon påtaglig förändring under 2019 jämfört med tidigare år.

Enligt Svenska kyrkan är tillgänglighet ett brett begrepp som också handlar om kommunikation och delaktighet genom till exempel kyrkorumspedagogik, digitala medier, deltagande i seminarier och debatter samt genom publicerade böcker och rapporter.

SAMMANFATTANDE BEDÖMNING

Sammantaget har användningen av den kyrkoantikvariska ersättningen och Svenska kyrkans kulturarvsarbete under 2019 bidragit till en fortsatt god måluppfyllelse. Rekvireringstakt och ansökningstryck visar att den kyrkoantikvariska ersättningen utgör en mycket viktig del av hur vården och bevarandet av det kyrkliga kulturarvet finansieras. Behoven, i form av ansökningar om kyrkoantikvarisk ersättning, överstiger mer än dubbelt de disponibla medlen, vilket leder till hårda prioriteringar. Arbetet med den kyrkoantikvariska ersättningen och kulturarvet är en integrerad del av Svenska kyrkans verksamhet och fastighetsförvaltning. Digitaliseringen bidrar till nya verktyg både då det gäller förvaltningsarbete och kulturarvskommunikation. Implementeringen av kyrkomötets beslut om utredningen *Gemensamt ansvar* har fortsatt under 2019, vilket ger långsiktigt bättre förutsättningar för att bevara det kyrkliga kulturarvet. Det sker genom ökad kunskap om fastighetsbeståndet, förstärkt kompetens i förvaltningsfrågor, förändringar i utjämningsystemet samt formerna för gemensamt ansvarstagande av övertaliga kyrkobyggnader. Genom kyrkornas öppethållande och församlingarnas verksamhet i egen eller annans regi görs det kyrkliga kulturarvet tillgängligt för alla. Tillgängliggörande av ny kunskap i olika medier och till olika målgrupper bidrar långsiktigt till att det kyrkliga kulturarvet är känt och angeläget att bevara, använda och utveckla.

Foto: Alex Giacomini / Ikon

Kyrkoantikvarisk ersättning och förvaltning av det kyrkliga kulturarvet

Under bokföringsåren 2009–2019 uppgick de årliga drift- och underhållskostnaderna för kyrkor och kapell som ägs eller förvaltas av Svenska kyrkan i genomsnitt till knappt 1,6 miljarder kronor per år. Siffrorna för bokföringsår 2019 är uppskattade då redovisningen fastställs i maj 2020. Den kyrkoantikvariska ersättningen finansierade cirka 29 procent av den totala kostnaden för drift och underhåll av kyrkor och kapell, det vill säga i genomsnitt 452 miljoner kronor per år. I statistiken ingår inte kostnader för begravningsverksamheten eller utbetalad kyrkoantikvarisk ersättning för begravningsplatser.

Utgångspunkter för fördelning av kyrkoantikvarisk ersättning

Kyrkoantikvarisk ersättning får beviljas för kulturhistoriskt motiverade åtgärder inom förvaltning av egendom som är skyddad enligt 4 kap. kulturmiljölagen. Svenska kyrkans regelverk för den kyrkoantikvariska ersättningen är fastslaget i *Villkor för kyrkoantikvarisk ersättning*. Som vidare stöd för arbetet med kyrkoantikvarisk ersättning finns *Handbok för arbetet med kyrkoantikvarisk ersättning*.

Syftet med handboken är att uttolka och exemplifiera villkoren och tydliggöra förutsättningarna för användningen av kyr-

koantikvarisk ersättning samt att öka samsynen mellan stiftens handläggning och bedömning av ansökningar. I handboken finns bland annat generella riktvärden för ersättningsnivåer för flertalet åtgärder till vilka kyrkoantikvarisk ersättning kan utgå samt ett spann inom vilket åtgärdens ersättningsnivå kan justeras utifrån en bedömning av aktuella kulturhistoriska hänsynstaganden. Handboken uppdateras regelbundet för att spegla aktuella frågor och praxis när det gäller ersättningens fördelning, användning och redovisning.

Regelverket för kyrkoantikvarisk ersättning fastställer att en egeninsats krävs för att ersättningen ska kunna beviljas. Ersättningens storlek bestäms bland annat av åtgärdens karaktär och de hänsynstaganden som krävs utifrån bestämmelserna i 4 kap. kulturmiljölagen.

Ersättningen får användas till vård- och underhållsåtgärder som ingår i en långsiktig vård- och underhållsplan och till utredningar och projekteringar som förbereder, underlättar och förbättrar förutsättningarna för vård och underhåll. Den kan även användas till skadeförebyggande åtgärder, informationsinsatser och åtgärder för förbättrad förvaring och skydd av kulturhistoriskt värdefulla inventarier. Kyrkoantikvarisk ersättning får även beviljas till insatser av övergripande och generell karaktär inom stift eller på nationell nivå. Dessa projekt kan bland annat syfta till att tillgängliggöra de kulturhistoriska värdena hos de kyrkliga kulturminnena.

Under 2019 har både *Villkor för kyrkoantikvarisk ersättning* och *Handbok för arbetet med kyrkoantikvarisk ersättning* reviderats för att stödja den nya fördelningsmodellen och berednings- och beslutsprocessen. Aktuella versioner av dokumenten återfinns på Svenska kyrkans hemsida.

Fördelningsbeslut ramår 2020

Kyrkostyrelsen fattade i maj 2019 beslut om ramtilldelning 2020, som var det sista ramåret att beslutas enligt den gamla fördelningsmodellen. För ramår 2020, med dispositionstid 2020–2021, har stiftet och nationell nivå tilldelats en beslutsram om 460 (460)¹ miljoner kronor. Beloppets storlek baseras på regeringens förslag till långtidsbudget om 460 miljoner kronor. Det råder ett fortsatt högt ansökningstryck från församlingar och stift. Ansökningarna för ramår 2020 uppgick till 1 117 miljoner kronor vilket ligger i linje med de senaste årens ansökningar. Den bedömda totalkostnaden för dessa åtgärder var 1 419 miljoner kronor.

Fördelningsbeslut ramår 2021–2025

Kyrkostyrelsen fattade under 2018 beslut om att införa en ny fördelningsmodell för den kyrkoantikvariska ersättningen som baseras på indikatorer och nyckeltal. Utöver detta tillkom en ny berednings- och beslutsprocess. Modellens konstruktion, syfte och förväntade effekter har redogjorts för i tidigare redovisningar till regeringen.

Förändringen träder i kraft från och med ramår 2021, vilket innebar att kyrkostyrelsen i oktober 2019 fattade det första fördelningsbeslutet enligt den nya modellen. För respektive ramår som ingår i fördelningsperioden har stiftet och nationell nivå tilldelats en årlig beslutsram om 460 (460)² miljoner kronor. Beslutet omfattade den kommande femåriga fördelningsperioden, 2021–2025, och gäller under förutsättning att statsanslaget förblir oförändrat.

FÖRDELNINGSPRINCIPER 2021–2025

Kyrkostyrelsen beslutade om anslagens fördelning i två olika ramar, stiftsramen och den nationella ramen. Stiftsramens fördelning mellan stiftet baseras på indikatorer och nyckeltal. Den indikatorbaserade fördelningsmodellen bygger på det ansvar för kyrkliga kulturminnen som åligger Svenska kyrkan enligt kulturmiljölagen och tar ingen hänsyn till respektive församling eller stifts individuella

finansiella situation. Indikatorerna och nyckeltalen används endast för att fördela ramar till stiftet och ligger inte till grund för vidare fördelning inom respektive stift. De lokala vård- och underhållsbehoven, tillsammans med regelverket, ska även fortsättningsvis styra stiftsstyrelsens fördelning av den kyrkoantikvariska ersättningen till åtgärder i församlingar och pastorat.

De indikatorer och nyckeltal som ligger till grund för första fördelningsperioden är antal tillståndspliktiga kyrkobyggnader (nyckeltal A), kvadratmeter tillståndspliktiga kyrkobyggnader (nyckeltal B) och historisk tilldelning av kyrkoantikvarisk ersättning 2014–2020 (nyckeltal C.1). Nyckeltalen har viktats enligt följande: nyckeltal A 40 procent, nyckeltal B 40 procent och nyckeltal C.1 20 procent.

Uppgiften om antal tillståndspliktiga kyrkobyggnader (nyckeltal A) och kvadratmeter tillståndspliktiga kyrkobyggnader (nyckeltal B) baseras på uppgifter i Svenska kyrkans kyrkobyggnadsregister. För att säkerställa uppgifternas kvalitet i registret genomfördes under våren och sommaren 2019 en granskning av uppgifter om invigningsår, nybyggnadsår och ägandeskap i relation till de kriterier som anges för kyrkobyggnader med tillståndsplikt vid väsentliga ändringar enligt 4 kap. 3 § kulturmiljölagen. En remiss skickades till Riksantikvarieämbetet för att få de principiella frågeställningarna belysta. Utdrag från Svenska kyrkans kyrkobyggnadsregister sändes till stiftet och länsstyrelserna för kontroll och eventuell komplettering av uppgifterna.

Skälet till att nyckeltal C.1 baseras på en avgränsad del av den historiska fördelningen är att det från och med ramår 2014 funnits tydliga riktlinjer för fördelning av ersättningen i form av riktvärden och spann för ersättningsnivåer för olika slags åtgärder. Detta har lett till att stiftet arbetat mer enhetligt med ersättningen och att statistiken därmed i högre grad är jämförbar mellan stiftet.

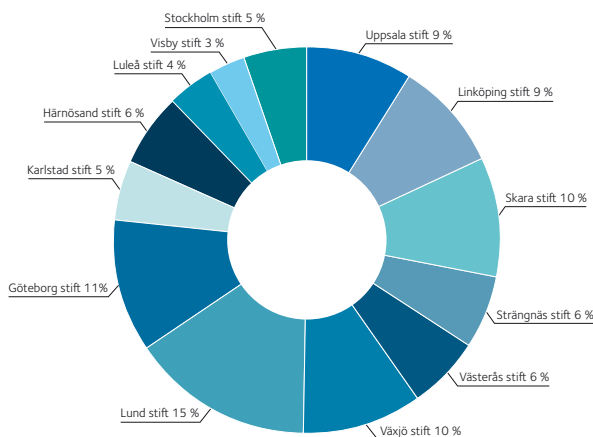
Kyrkostyrelsens avsikt är att ersätta nyckeltal C.1 med ett strategiskt nyckeltal som redovisar stiftets andel av det samlade, planerade behovet av kyrkoantikvarisk ersättning under de kommande fem åren (nyckeltal C.2). Införandet av nyckeltal C.2 sker tidigast till nästa fördelningsperiod 2026–2030. Sammanvägd fördelning baserad på de tre nyckeltalen redovisas i figur 1.

Fördelning av den kyrkoantikvariska ersättningen i stiftsram och nationell ram baseras på den historiska fördelningen av ersättningen från ramår 2002–2020. Historiskt sett har 1 procent av den totala ramen fördelats till nationella projekt, vilket innebär att den nationella ramen för

¹ Uppgifter om rambeslut 2019 inom parentes

² Uppgifter om rambeslut 2020 inom parentes

FIGUR 1. SAMMANVÄGD FÖRDELNING AV KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING FÖR FÖRDELNINGSPERIODEN 2021–2025 BASERAD PÅ NYCKELTAL A, B OCH C.1, I PROCENT.

fördelningsperioden 2021–2025 årligen uppgår till 1 procent. Nationella projekt ska utöver regelverket för den kyrkoantikvariska ersättningen också beredas och hanteras enligt *Nationellt program för kunskapsutveckling inom det kyrkliga kulturarvet*.

UTLYSNING AV NATIONELL RAM

En första utlysning av medel från den nationella ramen till kunskapsutvecklingsprojekt skedde i november 2019. Utlysningen var öppen för ansökningar om förstudier och nya kunskapsutvecklingsprojekt inom programmets alla fyra kunskapsområden. Riktad information om utlysningen skickades till stiftet, Riksantikvarieämbetet, länsstyrelserna, de regionala museerna och ett urval av statliga museer samt de institutioner vid universitet och högskolor som bedriver forskning inom de kunskapsutvecklingsområden som programmet omfattar.

Nytt it-stöd för kyrkoantikvarisk ersättning

Utveckling av ett nytt it-stöd för handläggning av kyrkoantikvarisk ersättning påbörjades under 2018 inom ramen för Public360. Det är ett ärende-, arkiv- och dokumenthanteringssystem baserat på Microsoft SharePoint. Under 2019 har två delleveranser skett, "Att söka KAE" och "Att bereda och besluta KAE". I det nya it-stödet hanterar pastorat och församlingar sina ansökningar och tillhörande handlingar digitalt. Stiftet ges stöd för sitt arbete med att granska inkomna ansökningar samt för att bereda och besluta om tilldelning av kyrkoantikvarisk ersättning. Det nya it-stödet hanterar inte bara processen att söka och besluta om kyrkoantikvarisk ersättning utan också diarieföringen av relaterade handlingar, för de enheter som använder Public360 för detta syfte.

Utvecklingsarbetet sker i samverkan mellan nationell nivå och stiftet. Utbildningstillfällen för stiftet har ägt rum i takt med delleveranserna. Utbildningsmaterial i form av instruktioner och e-utbildning har utarbetats och finns tillgängligt på projektets hemsida.

Förbrukning

För perioden 2002–2019 har Svenska kyrkan erhållit 6 500 miljoner kronor (6 040)³ i kyrkoantikvarisk ersättning från staten. Av dessa har 6 447 miljoner kronor (5 993) förbrukats och 53 miljoner kronor (47) återstod vid 2019 års utgång. Därmed hade vid 2019 års utgång 99,2 procent (99,2) av anslaget 2002–2019 förbrukats. Dispositionstiden för varje ramår är två år, vilket gör att det först under första kvartalet 2021 går att fastställa den faktiska förbrukningen för perioden 2002–2019. Till detta kommer att projekt vid särskilda omständigheter kan beviljas förlängd dispositionstid om ytterligare ett år.

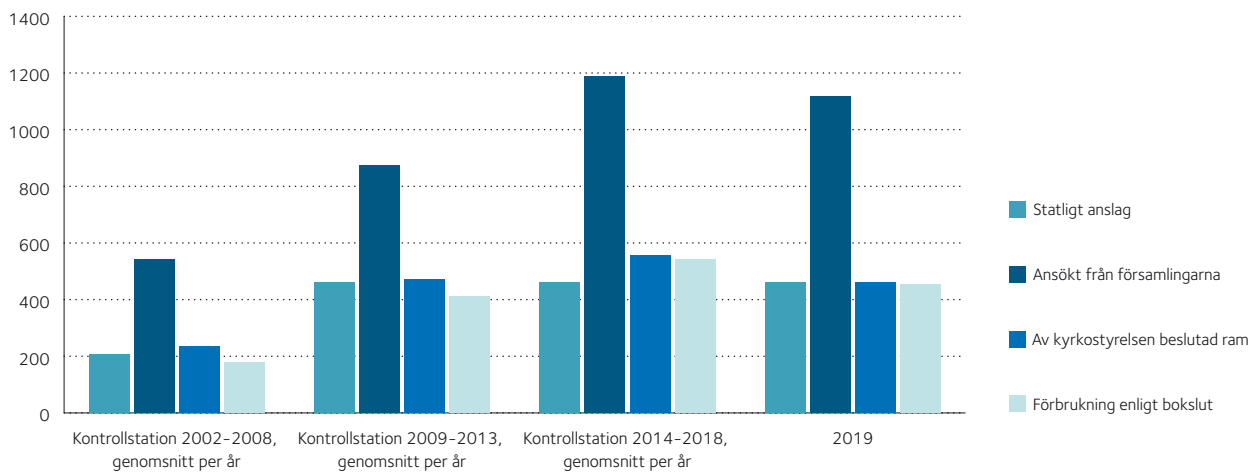
³Uppgifter från redovisning 2018 inom parentes i detta stycke

Figur 2 visar statsanslaget och förbrukning per bokföringsår, samt församlingarnas ansökningar och kyrkostyrelsens beslutade ram per ramår. Uppgifterna är därmed inte helt jämförbara. Under 2019 har förbrukning inom ordinarie dispositionstid skett från ramår 2018 och 2019, samt från ramår 2017 enligt förlängningsbeslut.

Diagrammet omfattar perioden 2002–2019. Från och med nästa års redovisning av den kyrkoantikvariska ersättningen kommer fördelning och förbrukning att redovisas på ett nytt sätt.

Fördelning och förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning under bokföringsår 2019 i siffror redovisas i bilaga 2.

FIGUR 2. KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING I MNKR, 2002–2019

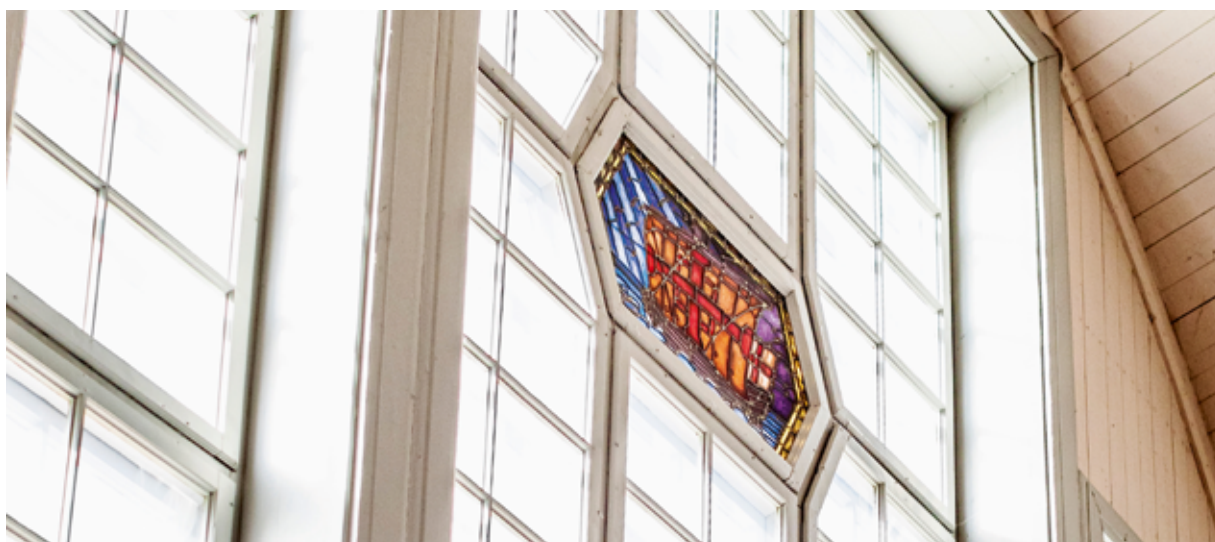

Foto: Alex Giacomini / Ikon

Måluppfyllelse och utvecklingsområden

Överenskommelsen mellan Svenska kyrkan och staten innehåller fyra övergripande ansvarsområden med åtföljande målskrivningar som kontinuerligt följs upp i den årliga rapporteringen till regeringen och i kontrollstationsrapporterna. De konkretiseras i följande rubriker: vården och bevarandet av kulturarvet; förvaltningskompetens i kulturarvsfrågor; samverkan mellan staten och Svenska kyrkan samt tillgänglighet till de kyrkliga kulturminnena. Följande kapitel redogör för hur målen har uppfyllts under 2019. En sammanfattning ges i det inledande kapitlet "Året som gått".

Vården och bevarandet av kulturarvet

ANTALET KYRKOBYGGNADER

I Under 2019 utfördes en genomgång av samtliga kyrkobyggnader registrerade i Svenska kyrkans kyrkobyggnadsregister avseende de uppgifter som ligger till grund för lagskydd enligt 4 kap. kulturmiljölagen. Uppgifter kompletterades och vissa ottydigheter angående hur lagen ska tolkas identifierades. En remiss gick till Riksantikvarieämbetet där Svenska kyrkan efterfrågade Riksantikvarieämbetets synpunkter eller erfarenhet kring tolkning av vissa begrepp som är av relevans för bedömningen om objektet eller miljön omfattas av tillståndspflicht enligt 4 kap. kulturmiljölagen. En remiss med utdrag ur kyrkobyggnadsregistret ställdes

också till samtliga stift och länsstyrelser, omfattande kyrkobyggnader skyddade med tillståndspflicht enligt 4 kap. 3 § kulturmiljölagen. Remissvaren från Riksantikvarieämbetet, länsstyrelser och stift gav underlag till viss korrigerande av uppgifter i kyrkobyggnadsregistret. De fall som kräver ytterligare utredning har tillsvidare markerats med skyddsstatus "ej utrett". Komplettering av uppgifter och lagskydd i kyrkobyggnadsregistret fortsätter i samråd med stift och ansvariga myndigheter.

I föreliggande rapport har Svenska kyrkans redovisning av förändringar i Svenska kyrkans kyrkobyggnadsbestånd, bilaga 1, omarbetats. Det har gjorts för att uppnå större tydlighet i det totala antalet kyrkor och de förändringar som skett under aktuellt år. Tabell 1:1 särskiljer nu de kyrkor som omfattas av 4 kap. kulturmiljölagen, de vars skydd ej utretts samt de som inte skyddas av 4 kap. kulturmiljölagen. De kyrkobyggnader som Svenska kyrkan fortfarande äger men som inte längre används som kyrkor (tagna ur bruk som kyrkor) har redovisats i en egen kolumn. Detta eftersom de fortfarande räknas som skyddade kyrkobyggnader enligt kulturmiljölagen trots att de inte längre är att betrakta som invigda kyrkor enligt Svenska kyrkans kyrkoordning.

Svenska kyrkan äger eller förvaltar vid tiden för denna redogörelse 3 331 kyrkobyggnader som omfattas av 4 kap. kulturmiljölagen. 2 955 av dem uppfyller de kriterier som gäller för kyrkobyggnader med tillståndspflicht enligt 4 kap. 3 § kulturmiljölagen efter de uppgifter som lämnats av för-

samlingarna i kyrkobyggnadsregistret. Av dessa är 133 (116 i förra årets rapport) uppförda efter 1940 och förda till denna kategori genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet enligt 4 kap. 4 § kulturmiljölagen. Sådana beslut har fattats för 35 kyrkor efter relationsändringen år 2000. Från 2014 fattas dessa beslut av länsstyrelserna.

Enligt *Villkor för kyrkoantikvarisk ersättning* ska ersättningen beviljas till kyrkobyggnader som omfattas av tillståndsplikt enligt 4 kap. 3 § kulturmiljölagen. Endast undantagsvis kan ersättning beviljas till annan kyrkobyggnad, men den ska då vara föremål för utredning om särskilt utpekande i enlighet med 4 kap. 4 § kulturmiljölagen.

Förändringar i Svenska kyrkans kyrkbestånd 2019 framgår av bilaga 1. Under 2019 har två kyrkor övertagits av Svenska kyrkan. Velandakyrkan ägdes tidigare av missionsförsamlingen på orten, men övertogs av Gärdhems församling 2019 och invigdes Annandag Påsk av biskop Åke Bonnier. Bullmarks kyrka övertogs också under 2019 av Sävar-Holmöns församling i Luleå stift. Kyrkan som tidigare hette Bullmarks kapell byggdes 1934 och byggdes om 1959 för kyrkligt bruk. Kapellet ägdes tidigare av en EFS-förening.

Inget nybyggt kyrkorum har tillkommit under året. Under perioden 2000–2019 har totalt 25 nybyggda kyrkor och kapell tillkommit. Dessa omfattas inte av 4 kap. kulturmiljölagen och är inte berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Åtta kyrkor/kapell har avyttrats till annan ägare än Svenska kyrkan under 2019. Alla utom en av dessa togs ur bruk som invigt kyrkorum under 2018 eller 2019. Att ta ett kyrkorum ur bruk sker enligt 27 kap. 3 § kyrkoordningen och innebär en gudstjänst ledd av biskop med läsning och bön där det tillkännages att kyrkan inte längre är ett helgat rum. Huggenäs kyrka i Ny-Huggenäs församling avyttrades under 2019 utan att tas ur bruk.

Fyra av de åtta kyrkorna som avyttrades 2019 skyddas inte med tillståndsplikt enligt 4 kap. 3 § kulturmiljölagen, det vill säga de har tillkommit efter 1940 och är inte heller utvalda av Riksantikvarieämbetet eller länsstyrelserna för att omfattas av tillståndsplikt. Denna grupp utgörs vanligen av enklare kapell eller kyrksalar inredda i församlingshem. Herrhagskyrkan i Karlstad, som avyttrades 2019, är dock en stor kyrka och under avskedsgudstjänsten som hölls den 9 juni deltog drygt 200 personer. Herrhagskyrkan har köpts av Karlstads kommun.

Fyra kyrkor som har avyttrats 2019 är skyddade med tillståndsplikt enligt 4 kap. kulturmiljölagen. Ett exempel är Strömsbergs kapell beläget i Torsås socken, en skogsrik bygd som i söder gränsar mot Blekinge. Strömsbergs kapell uppfördes år 1918 i Torsås församling. I flera av de byar som låg på längre avstånd från församlingskyrkan hölls regel-

bundet gudstjänster i den tillgängliga skolbyggnaden. I Strömsberg var inte skolhuset stort nog för denna funktion och en ny byggnad uppfördes med tre olika funktioner; kyrksal, småskolesal och lärarinnebostad. Kapellet har genom lokalt engagemang använts, restaurerats och underhållits genom åren, men togs ur bruk vid en gudstjänst i oktober 2018. Byggnaden används nu i sin helhet som bostad.

Under perioden 2000–2019 har totalt 101 kyrkor avyttrats varav 32 omfattas av tillståndsplikt. En sammanställning av kyrkobyggnader som avyttrats eller rivits efter relationsförändringen år 2000 har lagts till i tabell 1:2, bilaga 1.

GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER

Svenska kyrkans församlingar ansvarar enligt kulturmiljölagen för att kyrkobyggnader, kyrkotomter, begravningsplatser och kyrkliga inventarier vårdas och underhålls så att deras kulturhistoriska värden inte minskas eller förvanskas. Den kyrkoantikvariska ersättningen används för kulturhistoriskt motiverade kostnader i samband med vård och underhåll av de kyrkliga kulturminnena.

I följande avsnitt beskrivs användningen av den kyrkoantikvariska ersättningen 2019 per åtgärdskategori i den form projekten registrerats i Svenska kyrkans projekthanteringssystem.

Figur 3 och 4 visar dels förbrukningen per åtgärdskategori under 2019, dels under hela fördelningsperioden 2002–2019. En jämförelse mellan diagrammen visar att prioriteringar och strategier i stift och församlingar varierar mellan åren. En tabell som visar hur förbrukningen fördelar sig mellan stiftet, i miljoner kronor, under 2019 finns i bilaga 2.

VÅRDINSATSER

Huvuddelen av den kyrkoantikvariska ersättningen går till vårdinsatser initierade av församlingarna. Kategorin Vårdinsatser omfattar renovering, restaurering, vård av engångskaraktär, konservering och återkommande underhållsåtgärder, men även projektering, utredning och kulturhistoriskt motiverade driftskostnader.

Under 2019 har 86 procent av de förbrukade medlen gått till åtgärdskategori vårdinsatser (figur 3). Det kan jämföras med hela perioden 2002–2019 då totalt 78 procent av de förbrukade medlen har gått till vårdinsatser (figur 4). Det är rimligt att anta att ett fortsatt mycket högt ansökningstryck i förhållande till det statliga anslaget har gjort att stift och församlingar prioriterar rena vårdinsatser framför övergripande stiftsprojekt och arbeten med säkerhetsfrågor under senare år. Behovet av övergripande kunskap och gemensamma insatser är fortfarande stort för både stift och

nationell nivå, även om kunskapsläget hela tiden förbättras.

Figur 5 och 6 visar underkategorier inom Vårdinsatser. Under 2019 är den största underkategorin Renovering/restaurering (41 procent), följt av Vård av engångskaraktär (29 procent). Underkategorin Renovering/restaurering har de två senaste åren legat 7–8 procentenheter högre än genomsnittet för perioden 2002–2019 (34 procent). Vård av engångskaraktär är däremot 11–12 procentenheter lägre än för hela perioden (40 procent). Det finns dock inga bestämda definitioner som åtskiljer de två underkategorierna, de innehåller ungefär samma typ av projekt. Skillnaderna kommer att förtydligas i det nya it-stödet för kyrkoantikvarisk ersättning, vilket kommer att bidra till ökad precision när församlingar och stift kategoriserar ansökningar om åtgärder.

Återkommande underhållsåtgärder omfattar 15 procent och konservering 10 procent. Precis som 2017 är trenden att kostnaderna för återkommande underhållsåtgärder är 6–7 procentenheter högre än för hela den föregående perioden. Kostnaderna för denna underkategori bestod under

2019 till största delen av tjärning av tak samt målning av fönster och plåt. Uppdaterade vård- och underhållsplaner samt pågående diskussioner om vikten av tätare underhållsintervall är sannolikt en starkt bidragande orsak.

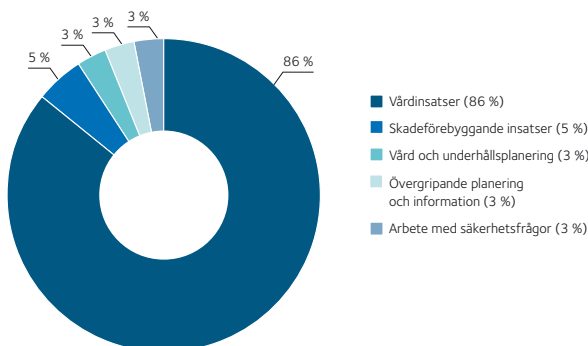
VÅRD- OCH UNDERHÅLLSPLANERING

Kategorin avser vård- och underhållsplanering på församlingsnivå i form av upprättande och revidering av vård- och underhållsplaner. Under 2019 har 3 procent använts till vård- och underhållsplanering (figur 3). Det är två procentenheter lägre än för perioden 2002–2019 (figur 4) men bedöms ändå ligga i linje med förbrukningen under hela perioden.

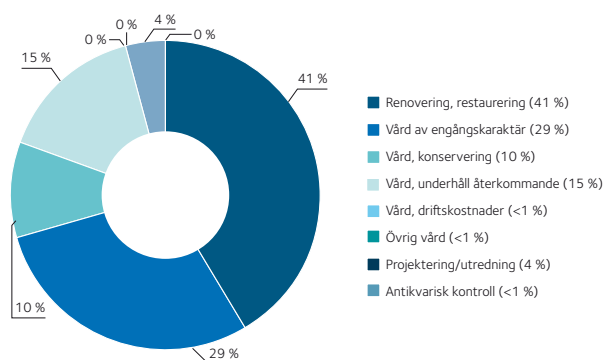
ÖVERGRIPANDE PLANERING OCH INFORMATION

Kategorin avser övergripande vård- och underhållsplanering samt informationsinsatser på stifts- och nationell nivå, så kallade stiftsprojekt och nationella projekt. Kategorin innehåller även informations- och visningsinsatser i sam-

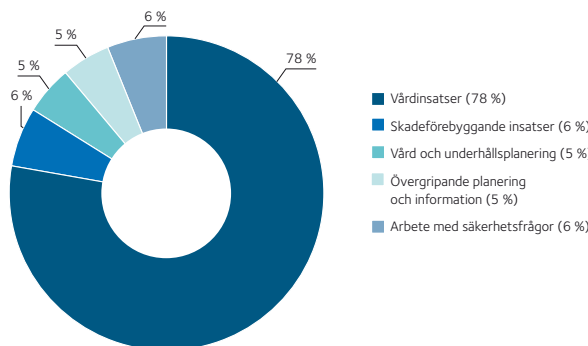
FIGUR 3. FÖRBRUKNING AV KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING BOKFÖRINGSÅR 2019 PER ÅTGÄRDSKATEGORI, INKLUSIVE NATIONELLA PROJEKT

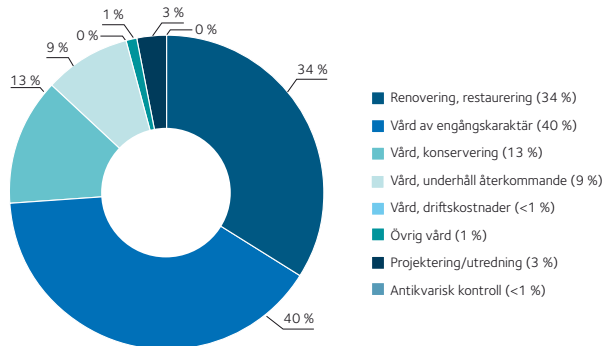
FIGUR 5. FÖRBRUKNING AV KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING BOKFÖRINGSÅR 2019 INOM ÅTGÄRDSKATEGORI VÅRDINSATSER

FIGUR 4. FÖRBRUKNING AV KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING FÖR BOKFÖRINGSÅR 2002–2019 PER ÅTGÄRDSKATEGORI, INKLUSIVE NATIONELLA PROJEKT

FIGUR 6. FÖRBRUKNING AV KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING BOKFÖRINGSÅR 2002–2019 INOM ÅTGÄRDSKATEGORI VÅRDINSATSER

band med vård- och underhållsåtgärder eller övergripande regionala informationsinsatser. Under 2019 har 3 procent av de förbrukade medlen använts till detta (figur 3). Det bedöms också ligga i linje med fördelningen under hela perioden 2002–2019 som är 5 procent av den totala förbrukningen (figur 4).

De projekt som genomförs på stifts- och nationell nivå visar på bredden av arbetet med det kyrkliga kulturarvet. På stiftsnivå genomförs många inventeringsprojekt som syftar till att exempelvis öka kunskapen om olika föremålsgrupper eller byggnadskonstruktioner samt att dokumentera skador och vårdbehov som finns för dessa. Projekten syftar också till att ta fram övergripande kunskap som ska komma både församlingarna och allmänheten till nytta. Några pågående exempel är inventeringar av orglar, kyrkornas böcker, glasmåleri, fiskarkapell, takkonstruktioner i kyrkor samt spåntäckta tak och fasader. Andra projekt rör kyrkornas inneklimat och preventivt bevarande.

De inventeringsprojekt av böcker som genomförs visar ett skriftligt kulturarv med höga kulturhistoriska värden i församlingarnas ägo som förtjänar att uppmärksammas. Linköpings stifts bokinventeringsprojekt har avslutats under 2019. Totalt har 244 kyrkor med tillhörande arkiv inventerats. Målet har varit att identifiera, dokumentera och skadebedöma de böcker som klassas som kyrkliga inventarier. Nya upptäckter har gjorts och anvisningar om hur församlingarna ska registrera dessa i inventarieregistret Sacer medföljer dokumentationerna. I Skara och Strängnäs stift har sedan tidigare inventeringar av kyrkornas böcker genomförts och i Stockholms stift pågår en

inventering som avslutas under 2020.

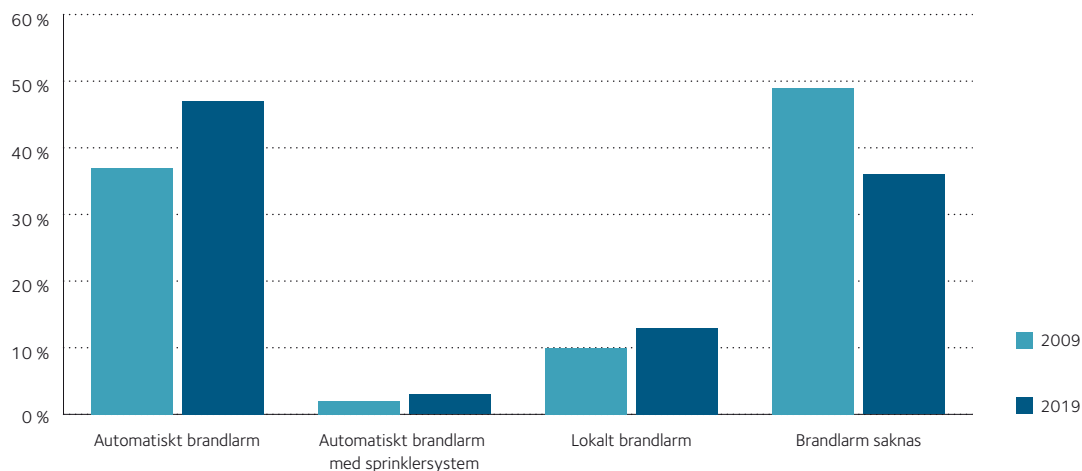
I Strängnäs har ett projekt genomförts för att öka kunskapen om kalkstensvårdar hos förvaltare och kyrkogårdspersonal i församlingar och pastorat, men också hos kulturvårdande institutioner. Projektet initierades efter inventeringar av kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar där man fann att nedbrytningsprocessen kraftigt accelererat och att gravvårdarna uppvisade stora skador. Projektet sprider kunskap om kalksten som material och som historiebärare och kommer resultera i en handbok som ger riktlinjer för skötsel, vård och underhåll.

I kapitlet Strategiskt arbete och i översikten av församlings- och stiftsprojekt ges fler exempel på övergripande kunskapsprojekt. Vissa projekt uppfyller villkoren och följer handboken för kyrkoantikvarisk ersättning och har i högre grad finansierats av ersättningen, medan andra bekostas med Svenska kyrkans egna medel.

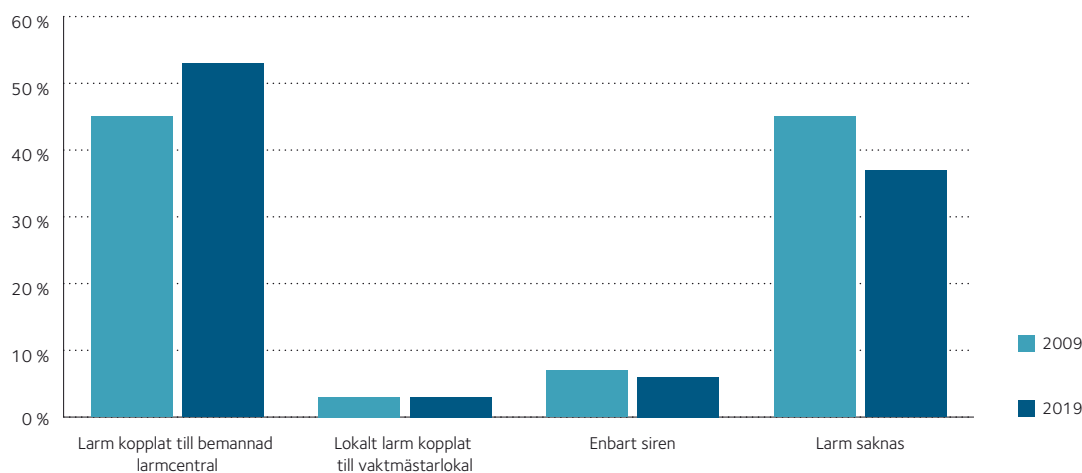
SKADEFÖREBYGGANDE INSATSER

Kategorin avser kulturhistoriskt motiverade kostnader i samband med projektering, utredning av fukt och mögel samt förbättrad förvaring av inventarier. I skadeförebyggande insatser ingår även underkategorin Övrigt förebyggande. Här finns kulturhistoriskt motiverade tillgänglighetsåtgärder, men även klimatförbättrande åtgärder såsom styrssystem, avfuktningssystem samt sanerings- och dräneringsarbeten. Under 2019 har 5 procent använts till skadeförebyggande insatser (figur 3). För hela perioden 2002–2019 är siffran 6 procent av den totala förbrukningen (figur 4).

FIGUR 7. JÄMFÖRELSE FÖREKOMST AV BRANDLARM I KYRKORNA ÅREN 2009 OCH 2019

FIGUR 8. JÄMFÖRELSE FÖREKOMST AV INBROTTSLARM I KYRKORNA ÅREN 2009 OCH 2019

ARBETE MED SÄKERHETSFRÅGOR

Kategorin avser stöld- och brandförebyggande åtgärder samt byte av brandfarliga elinstallationer och installation av åskskydd. Under 2019 har 3 procent av förbrukningen gått till detta (figur 3). För hela perioden 2002–2019 har 6 procent av den totala förbrukningen gått till arbetet med säkerhetsfrågor (figur 4).

I den insamling av kyrkobyggnadsstatistik som årligen sker inför föreliggande rapport med efterfrågade uppdateringar belyses genomförda säkerhetsåtgärder i kyrkorna. Diagrammen intill jämför uppgifterna för år 2019 med 2009 när motsvarande frågor ställdes.

Gällande brandskyddsåtgärder i kyrkorna kan man utläsa att både automatiskt (vidarekopplat till larmcentral) och lokalt brandlarm ökat under den senaste 10-årsperioden (figur 7).

Detta leder naturligt till att kyrkor som tidigare saknat brandlarmsanordning minskat. Automatiskt brandlarm kopplat till sprinklersystem förekommer i ett mindre antal kyrkor och har ökat marginellt med 1 procentenhet.

Under 10-årsperioden har kyrkor med inbrottsförebyggande installationer i form av larm kopplat till bemannad larmcentral ökat med 8 procentenheter (figur 8). Lokalt larm kopplat till vaktmästarlokal befinner sig oförändrat på 3 procent. Enligt 2019 års statistikinsamling saknar 37 procent av kyrkorna larmanordning.

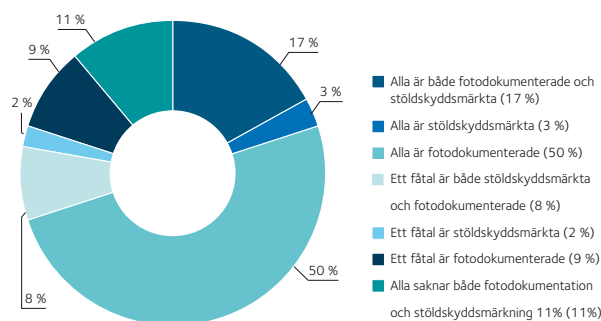
Förutom skalskydd krävs specifika åtgärder för att skydda kyrkornas inventarier, det kan till exempel handla om larm, montrar eller att inventarierna förvaras i låsta utrymmen. Att det finns dokumentation är avgörande för att kunna identifiera och spåra föremål om stöld skulle drabba församlingen.

Beträffande dokumentation av inventarier är det framförallt fotodokumentation som allt fler församlingar kompletterat sina inventarieförteckningar med (figur 9). Summerar man alla svarsalternativ som inkluderar foto uppgår det totalt till ca 84 procent år 2019 i jämförelse med 71 procent år 2007. 11 procent saknar år 2019 både fotodokumentation och stöldskyddsmärkning vilket är en minskning från 16 procent år 2007.

Sammanfattningsvis kan konstateras att vidtagna åtgärder under en tioårsperiod har ökat förekomsten av brand- och inbrottslarm samt förbättrat fotodokumentationen för kyrkliga inventarier. Samtidigt har fortfarande många kyrkor ett undermåligt preventivt skydd för kulturhistoriska värden och förbrukade medel för säkerhetsåtgärder borde snarare öka än minska i relation till övriga åtgärder. Sannolikt ser vi här uttryck för att prioriteringar måste ske och att den kyrkoantikvariska ersättningen i ökad utsträckning måste gå till de vård- och underhållsåtgärder som är ett krav enligt kulturmiljölagen.

FIGUR 9. PROCENTUELL FÖRDELNING AV MÄRKNING OCH FOTODOKUMENTERING FÖR KYRKORNAS INVENTARIER 2019

Förvaltningskompetens

Svenska kyrkan ska enligt överenskommelsen ha den kompetens som krävs för att förvalta de kyrkliga kulturminnena. Genomförandet av de beslut som utredningen Gemensamt ansvar resulterade i innebär omprioriteringar och förstärkning av resurser på alla nivåer i Svenska kyrkan. Beslutet att varje församling/pastorat ska ta fram en lokalförvaltningsplan för det egna fastighetsbeståndet har under 2019 gått in i ett intensivt utvecklingsarbete. Nationell nivå och alla stift har under året medverkat i en samverkansfunktion där ett introduktionspaket samt en vägledning i lokalförvaltningsplanering tagits fram som stöd i arbetet. Stiftet har till uppgift att tillhandahålla regional stöd och utöva tillsyn över församlingarnas och pastoratens lokalförvaltningsplanering. Under hösten har stiftet informerat om det stöd som erbjuds och anordnat utbild-

ningstillfällen i lokalförvaltningsplanering för pastorat och församlingar. Läs mer om arbetet i kapitlet Strategiskt arbete.

Antalet årsarbetskrafter som arbetar med stöd och främjande av förvaltning av kyrkliga kulturminnen på stiftet ligger på ungefär samma nivå som förra året. I samtliga stift arbetar både antikvarisk och byggnadsteknisk kompetens med de kyrkliga kulturminnena. Sammanlagt är det ungefär 50 personer, 25 inom varje kompetensområde. Bakom termen byggnadsteknisk kompetens döljer sig ingenjörer, fastighetsförvaltare, fastighetssamordnare och arkitekter. Antikvarierna har enligt stiftens redovisning en högre procent av sin tid förlagd till stöd och främjande av de kyrkliga kulturminnena än den byggnadstekniska kompetensen, det rör sig i de flesta fall om hundra procent. Den byggnadstekniska kompetensen har i högre grad arbetsuppgifter som inte är direkt förknippade med de av kulturmiljölagen skyddade byggnaderna. Det kan till exempel handla om lokalförvaltningsplanering. I Karlstad, Göteborg och Linköping stift finns anställda antikvarier som arbetar med stiftsprojekt under en avgränsad tid.

Flera stift anger att det under året har funnits ett ökat behov av administrativt stöd i samband med utvecklandet och införandet av det nya it-stödet för kyrkoantikvarisk ersättning. Under 2019 har både mer tid lagts ned och fler personer på stiftet arbetat med handläggningen av ersättningen.

Göteborgs och Växjö stift tillhandahåller servicebyråtjänster inom fastighetsfrågor. Servicebyråerna erbjuder församlingar och pastorat konsulttjänster inom det administrativa området. I Växjö arbetar sju personer med detta och i Göteborg tretton. Det är framförallt byggnadsteknisk men även antikvarisk kompetens som erbjuds.

Samtliga stift anordnar varje år en eller flera fastighets- eller kulturarvsdagar som ett led i att kompetensutveckla, främja och utbilda de som arbetar med fastighets- eller kulturarvsfrågor inom församlingar och pastorat. Utbildnings- eller seminariedagarna har olika teman utifrån de utmaningar som finns inom stiftet. Under 2019 fokuserade flera av dessa på lokalförvaltningsplanering. Vissa stift samordnar ibland fastighetsdagar för att underlätta erfarenhetsutbyte mellan församlingar i angränsande stift.

Samverkan mellan staten och Svenska kyrkan

Samverkan mellan staten och Svenska kyrkan är en av hörnstenarna i överenskommelsen om den kyrkoantikvariska ersättningen. Den centrala och de regionala samrådsgrupperna utgör en förutsättning för att arbetet med den kyrkoantikvariska ersättningen och det kyrkliga kulturarvet ska fungera samt bidra till större samsyn och förståelse för de rol-

ler och ansvar som parterna har. Den centrala samrådsgruppen följer kontinuerligt det regionala arbetet genom att vid en stående punkt på dagordningen ta upp aktuella frågor från mötena i de regionala grupperna. Denna överblick är möjlig genom att protokollen sänds in till den centrala gruppen.

På stiftsnivå träffas de regionala samrådsgrupperna två till fyra gånger per år. Stående diskussioner i de regionala grupperna berör de olika momenten i beredningen av ersättningen samt initiering av nya stiftsprojekt och uppföljning av avslutade. Under 2019 märks därutöver diskussioner om den förändrade handläggningsprocessen för kyrkoantikvarisk ersättning från och med ramår 2021. Flera av de regionala samrådsgrupperna har under 2019 övervägt sin sammansättning och uppdrag efter den diskussion som fördes vid kulturarvskonferensen i Visby 2018 och regeringsskrivelsen *Det kyrkliga kulturarvet* (rskr. 2018/19:122). Exempelvis har samrådsgruppen i Lunds stift utarbetat en arbetsordning för sitt arbete.

Den centrala samrådsgruppen har haft två möten under 2019. Under året har fokus legat på avstämning av det pågående kontrollstationsarbetet, förändringar av principerna för fördelning och handläggning av kyrkoantikvarisk ersättning från och med ramår 2021 samt samverkan mellan Svenska kyrkan och Riksantikvarieämbetet angående kyrkobyggnaders skydd. Parterna håller varandra kontinuerligt informerade om de förändringar och händelser inom respektive organisation som har bäring på det kyrkliga kulturarvet.

Svenska kyrkans nationella nivå och stiftet möts regelbundet, både i kulturarvs- och fastighetsrelaterade frågor. Under 2019 genomfördes ett vårsamråd i Västerås och ett höstsamråd i Uppsala. Vid höstsamrådet deltog även handläggare från Riksantikvarieämbetet, länsstyrelser och läns museer. Samrådet samlade ca 50 deltagare och hade fokus på flexibla kyrkorum. En workshop genomfördes med frågeställningar om hur församlingarnas önskemål kan förverkligas, med utgångspunkt i parternas gemensamma uppdrag att bevara, använda och utveckla kulturarvet.

Svenska kyrkan har under 2019 samverkat med ett flertal institutioner i kulturarvsfrågor. Kommittén för kyrkoforskning, i vilken Svenska kyrkan ingår tillsammans med Riksantikvarieämbetet och Kungl. Vitterhetsakademien, har under 2019 initierat projektet *Kyrkomusiken i Sverige*, förlagt till Uppsala universitet. Svenska kyrkans nationella nivå bidrar till projektet såväl med kyrkoantikvarisk ersättning som med egna verksamhetsmedel. Kyrkomusiken är av stor vikt för immateriella och materiella kulturarv vilket motiverar att kyrkoantikvarisk ersättning kan stå för en delfinansiering av projektet. Projektet samfinansieras med Kungl. Vitterhetsakademien, Uppsala universitet, Riksantikvarieämbetet och fonder. Det pågår 2020–2023 och ska resultera i en översikt i två volymer över kyrkomusiken i Sverige genom tiderna. Fördjupningsavsnitt kommer att lyfta fram bland annat kyrkklockor,

ringnings seder, orglar och musikalier, det vill säga handskrifter och tryck innehållande musik.

Tillgänglighet till de kyrkliga kulturminnena

Enligt överenskommelsen mellan staten och Svenska kyrkan ska Svenska kyrkan svara för att de kyrkliga kulturminnena är tillgängliga för var och en i samma utsträckning som år 2000 när överenskommelsen träffades.

Att erbjuda tillgänglighet till de kyrkliga kulturminnena eller kulturarvet innebär att kyrkorna ska hållas öppna och vara möjliga att besöka för allmänheten. Likaså handlar det om att göra kyrkorna tillgängliga för alla människor oavsett funktionsvariation.

Svenska kyrkan erbjuder pedagogiska visningar och utställningar i kyrkorumen förutom de kyrkliga handlingarna och all övrig verksamhet som sker i kyrkorna. Svenska kyrkan arbetar även aktivt med att kommunicera kulturarvet i digitala medier som inte kräver fysisk närvaro och som kan nå helt nya grupper av människor (se vidare kapitlet Strategiskt arbete).

Svenska kyrkans nationella nivå följer upp tillgängligheten genom att årligen samla in och sammanställa statistik från alla församlingar om öppethållande och användning av kyrkorna. Här redovisas resultatet till och med år 2019. Svarsfrekvensen från församlingarna var 89 procent i 2019 års undersökning. Exakta uppgifter om tillgängligheten vid relationsändringen finns inte men sedan 2006 har Svenska kyrkan samlat in statistik som gör det möjligt att följa förändringar över tid.

KYRKORNAS ÖPPETHÅLLANDE OCH TILLGÄNGLIGHET

Kyrkornas öppethållande speglar tillgängligheten till de kyrkliga kulturminnena. Kyrkorna är öppna och möjliga att besöka i samband med organiserade aktiviteter inom Svenska kyrkans verksamhet, men de hålls även öppna i stor utsträckning för spontanbesök utöver gudstjänster och kyrkliga handlingar.

Kyrkornas tillgänglighet för besök utöver gudstjänster och kyrkliga handlingar illustreras i figur 10. En jämförelse mellan 2014 och 2019 visar att andelen kyrkor som är öppna och bemannade endast har sjunkit från 18 till 17 procent. Det är heller ingen större förändring för de kyrkor som hålls öppna och bemannade endast sommartid eller med de som hålls öppna och är obemannade. Andelen kyrkor som hålls nyckelöppna har totalt sett ökat sedan 2014. Nyckelöppen innebär att kyrkan är låst men det finns möjlighet att kontakta en person som låser upp kyrkan för besök. För kategorin kyrkor som är öppna mindre än fem timmar per dag, utöver gudstjänst och kyrklig handling, kan man se en svag minskning med en procentenhet.

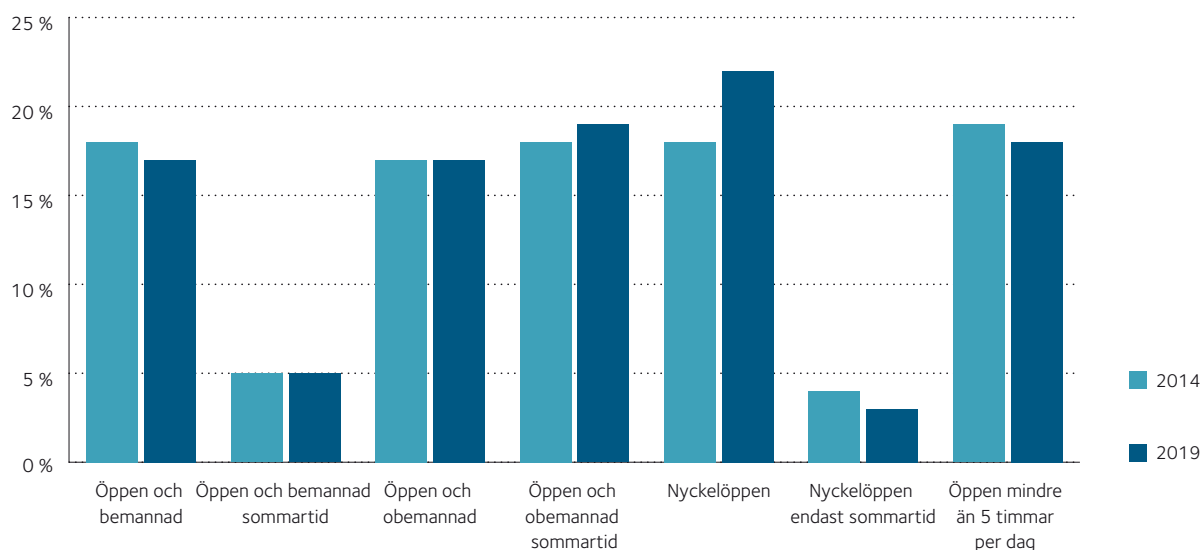
Ett annat mått som belyser tillgängligheten är det genomsnittliga antalet öppettdagar per kyrka och år. Figur 11 och 12 redovisar utvecklingen under åren 2009–2019. En öppettdag definieras som kyrka öppen minst fem timmar per dag utöver gudstjänsttid.

Resultatet visar att kyrkorna under 2019 var öppna i genomsnitt 131 dagar under året, och en svagt nedåtgående trend kan ses för det genomsnittliga värdet i landet

jämfört med de förra kontrollstationsperiodernas medelvärden. Statistiken visar att i tätbefolkade orter finns en högre grad av öppethållande än för genomsnittet.

Skillnaderna i öppethållande mellan kyrkor i olika typer av tätorter framgår av figur 13. Diagrammet visar att kyrkor i storstäder och andra större städer är öppna betydligt fler dagar per år än kyrkor i glesbygd och på landsbygd.

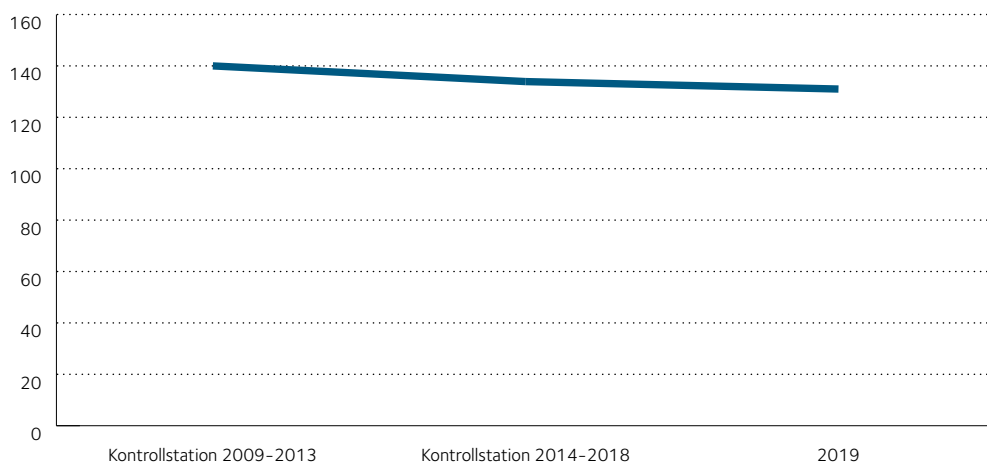
FIGUR 10. KYRKORNAS TILLGÄNGLIGHET FÖR BESÖK UTÖVER GUDSTJÄNSTER OCH KYRKLIGA HANDLINGAR

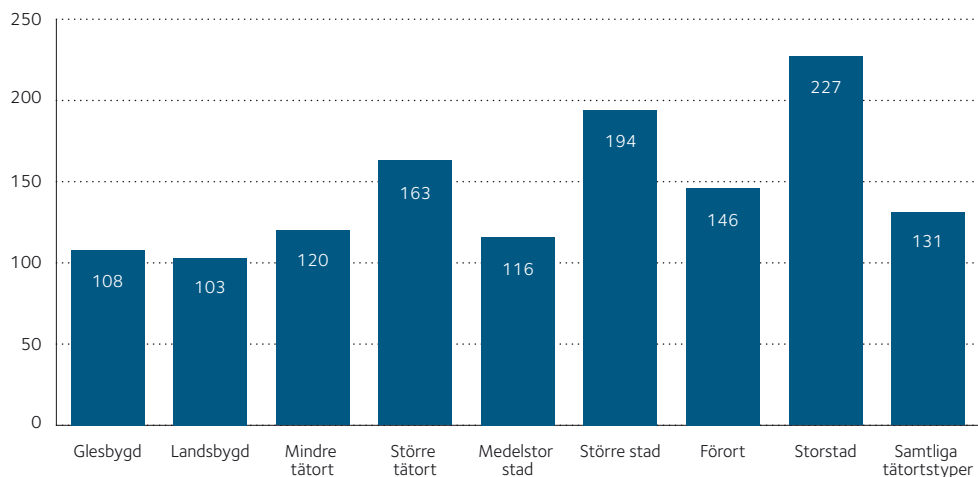
FIGUR 11. GENOMSNISSLIGT ANTAL ÖPPETDAGAR PER KYRKA ÅREN 2009–2019

Period	Kontrollstation 2009–2013	Kontrollstation 2014–2018	2019
	140	134	131

FIGUR 12. GENOMSNISSLIGT ANTAL ÖPPETDAGAR PER KYRKA ÅREN 2009–2019

FIGUR 13. GENOMSNITTLIGT ANTAL ÖPPETDAGAR PER TÄTORTSTYP ÅR 2019

VERKSAMHET OCH SAMMANKOMSTER

Den organiserade verksamheten i kyrkorna är viktiga tillfällen att göra de kyrkliga kulturminnena tillgängliga för besökare. 65 procent av kyrkorna används dagligen eller veckovis för planerad verksamhet. Andelen kyrkor med daglig användning har under de senaste tio åren legat konstant på 20 procent medan andelen kyrkor med veckovis användning under dessa år minskat med 7 procentenheter till att användas mer oregelbundet – visstidsanvändning.

Statistikinsamlingarna från tidigare år visar att 92 procent av alla kyrkor huvudsakligen används till gudstjänster och andakter. Den siffran har varit oförändrad sedan 2014, då frågan första gången ingick i statistikinsamlingen. Sex procent av kyrkorna används huvudsakligen till dop, vigslar, begravningar, konfirmation (så kallade kyrkliga handlingar) och i mindre grad till andra gudstjänster och andakter. En procent av kyrkorna används i liten utsträckning i det dagliga församlingsarbetet, men har som sevärda och kulturhistoriskt intressanta kyrkor hög besöksfrekvens. En procent av kyrkorna används huvudsakligen för konserter, utställningar och andra evenemang.

Svenska kyrkan följer sedan 2009 årligen upp antalet sammankomster i kyrkorna fördelade på egen verksamhet och andra sammankomster utanför den egna verksamheten. Annan verksamhet kan exempelvis vara konserter eller

liknande evenemang anordnade av annan arrangör än Svenska kyrkan.

Under 2019 har i genomsnitt 90 kyrkliga verksamheter skett per kyrka (gudstjänster, kyrkliga handlingar och andra sammankomster i verksamheten). Totalt har cirka 66 000 huvudgudstjänster firats i kyrkorna under 2019, den exakta siffran ger då ett medelvärde på 22 huvudgudstjänster per kyrka.

Därutöver har det i genomsnitt skett 6,4 sammankomster per kyrka anordnade av annan arrangör än Svenska kyrkan. Det genomsnittliga antalet sammankomster per kyrka har varit relativt stabilt under perioden, med något ökande antal verksamheter anordnade av Svenska kyrkan, se figur 14.

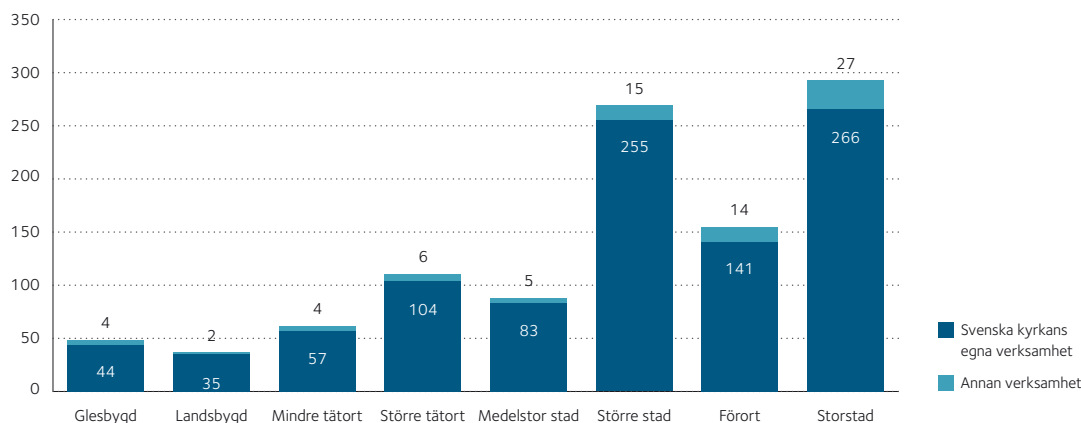
Antalet sammankomster per kyrka varierar stort mellan olika typer av tätorter, se figur 15. Det gäller såväl sammankomster i Svenska kyrkans egen verksamhet som sammankomster med annan verksamhet i kyrkorna. Det genomsnittliga antalet sammankomster per kyrka i storstäderna är 266, medan antalet sammankomster i kyrkorna på landsbygden uppgår till 35. De skillnader mellan kyrkor i städer och landsbygd som finns för sammankomsterna gäller även för antalet huvudgudstjänster i kyrkorna. Det finns ett tydligt samband som innebär att ju större ort kyrkan tillhör desto fler huvudgudstjänster äger rum under året.

FIGUR 14. ANTAL SAMMANKOMSTER PER KYRKA I SVENSKA KYRKANS EGEN RESPEKTIVE ANNAN VERKSAMHET ÅREN 2009–2019

Period	Kontrollstation 2009–2013	Kontrollstation 2014–2018	2019
Egen verksamhet	85	88	90
Annan verksamhet	6,4	6,3	6,4

FIGUR 15. ANTAL SAMMANKOMSTER PER KYRKA FÖRDELADE EFTER TÄTORTSTYPER ÅR 2019

En väsentlig del i bruket av kyrkobyggnaderna är de många enskilda besöken i öppna kyrkorum. Det är dock mycket svårt att samla in statistik för dessa. Eftersom Svenska kyrkans verksamheter till övervägande del är avgiftsfria kan ingen statistik inhämtas från entréavgifter i någon större grad och till stor del hålls kyrkorna öppna utan bemanning. Det finns viss besöksstatistik för domkyrkor och andra större kyrkor, men det går inte att dra generella slutsatser utifrån denna statistik för hela landet.

TILLGÄNGLIGHETSANPASSNINGAR

Kyrkorumen och de kulturhistoriska miljöerna behöver vara anpassade för alla människor som arbetar i eller besöker församlingen i olika sammanhang. Anpassningskraven gäller generellt för byggnader med verksamhet, exempelvis publika lokaler, kyrkotomter och begravningsplatser. Arbetet med att undanröja hinder för olika funktionsvariationer pågår fortlöpande och kan till exempel omfatta belysningsutformning, installation av utrustning, utjämnande av nivåskillnader inom- och utomhus, dörrautomatik samt installation av hörslina. Målsättningen är att alla ska kunna ta del av Svenska kyrkans verksamhet och det kyrkliga kulturarvet. Enligt *Handbok för arbetet med kyrkoantikvarisk ersättning 2.0* får ersättning beviljas vid anpassning av kyrkliga kulturminnen avseende undanröjande av hinder för funktionsvariationer, i de fall kulturhistoriska hänsynstaganden krävs och kulturhistoriskt motiverade kostnader uppkommer.

Foto: Alex Giacomini / Ikon

Strategiskt arbete

Kulturarvsfrågorna är centrala i Svenska kyrkans verksamhet. Det kräver också en ständigt pågående reflektion och diskussion om kulturarvets betydelse. Svenska kyrkans långsiktiga och övergripande mål är att det kyrkliga kulturarvet och dess värden är en samhällsresurs som ska bevaras, användas och utvecklas.

Svenska kyrkans strategiska arbete inom kulturarvsområdet bottnar i beslutet om *Gemensamt ansvar* samt de analyser och rapporter som gjordes inför och under kontrollstationsåret 2019. Kontrollstationen 2019 resulterade i en skrivelse från regeringen som beslutades av riksdagen i november samma år, *Det kyrkliga kulturarvet*, vilken ger inriktning för det fortsatta arbetet. Svenska kyrkan arbetar för att förvalta våra byggnader på ett ansvarfullt sätt, utbyta kunskap och bidra till ny kunskap samt öka allmänhetens kunskap kring kulturarvet vilket i förlängningen ger förutsättningar för bevarande, användning och utveckling. Detta sker på alla nivåer i Svenska kyrkan.

Nationellt program för kunskapsutveckling inom det kyrkliga kulturarvet ger inriktning för det strategiska användandet av den del av den kyrkoantikvariska ersättningen som avsätts på nationell nivå. Programmet har implementerats under 2019 för att realisera de första projekten 2021. En viktig princip är att projekten ska ha minst två sökande parter och medfinansieras från andra källor. Detta för att öka samverkan samt bygga brett stöd för projektens utformning och beräknade resultat.

Kyrklig kulturarvsförvaltning

Det är av flera skäl viktigt för Svenska kyrkan att arbeta med både långsiktigt hållbara och samtidigt innovativa strategier för att förvalta det kyrkliga kulturarvet. Det är ett kulturarv som i stor utsträckning brukas för sitt ursprungliga syfte, men där förändringar ständigt har skett och där historien är levande och meningsfull. Den kyrkliga kulturarvsförvaltningen bygger både på tradition och förnyelse i tider när samhället snabbt förändras.

EN GOD FÖRVALTNING

Svenska kyrkan arbetar för att förvaltningen av kulturarvsvärdena ska vara integrerad i verksamheten på alla nivåer inom kyrkans organisation. Enligt föreskrifterna till 4 kap. kulturmiljölagen ska ägare till skyddade kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser ansvara för att det finns en vård- och underhållsplan. För att församlingarna ska få ta del av kyrkoantikvarisk ersättning till vård- och underhållsåtgärder krävs att den ingår i en vård- och underhållsplan. Det är församlingarna som ägare och förvaltare som har det yttersta ansvaret att vårda och underhålla de kyrkliga kulturminnena så att de kulturhistoriska värdena inte minskar eller försvannas. Vård- och underhållsplanerna samt möjligheterna att söka kyrkoantikvarisk ersättning ger stöd till församlingarna i detta arbete.

Enligt kyrkoordningen ingår det i stiftens uppgifter att främja och ha tillsyn över förvaltningen i församlingar och pastorat, vilket ger stiftens möjligheter att agera på flera sätt. Numera föregås ofta biskopsvisitationerna av en förvaltningstillsyn som omfattar många verksamhetsområden, däribland fastigheter och kulturarv. Då finns möjlighet att gå igenom vård- och underhållsplanerna. Arbetet med att revidera den första generationens vård- och underhållsplaner pågår på flera håll i landets församlingar och pastorat, liksom arbete för att stimulera deras användning i praktisk tillämpning. I Stockholm har stiftet samverkat med några församlingar för att utveckla en metod för att ta fram andra generationens vård- och underhållsplaner. Målet är att metoden ska öka nyttan med planeringsdokumenten för församlingens tjänstemän, förtroendevalda samt för stiftens handläggare av kyrkoantikvarisk ersättning. Pilotprojekt har bland annat genomförts i Vantörs kyrka. En viktig del i arbetet är att församlingarna tydligare ska involveras i värderingsprocessen vid framtagandet av planerna så att de blir mer relevanta för verksamhet och förvaltning.

Enligt analyser som redovisats i utredningen *Gemensamt ansvar* belastar fastighetsförvaltningen procentuellt allt mer av pastoratens totala ekonomi. Inom Svenska kyrkan fortsätter de strategiska insatserna för att minska dessa kostnader. Kyrkomötets beslut att alla församlingar år 2022 ska ha en lokalförsörjningsplan engagerar såväl nationell nivå, stift, pastorat som församlingar. Målet är att förbättra församlingarnas förmåga att fatta beslut om sitt fastighetsinnehav i ett längre perspektiv och ge bättre förutsättningar att planera för och utföra det grundläggande uppdraget. Under 2019 har Svenska kyrkans nationella nivå tagit fram en vägledning i lokalförsörjningsplanering genom en samverkansfunktion med stiftens och sakkunniga inom olika områden. En viktig förutsättning som framgår av kyrkostyrelsens beslut om lokalförsörjningsplaner är att kyrkobyggnadernas särställning ska beaktas i planeringen.

Kyrkobyggnadernas särskilda ställning framgår av Svenska kyrkans ordning och bestämmelser samtidigt som de är en del av det kulturarv som tillhör alla och som kyrkan genom överenskommelsen med staten har i uppdrag att förvalta och göra tillgängligt. Lokalförsörjningsplaneringen har därför viktiga beröringspunkter med det arbete som görs vid exempelvis vård- och underhållsplaneringen med att identifiera och prioritera kyrkliga kulturvärden i förvaltningen. De kulturvärderingsprojekt som bedrivits av både nationell nivå och av olika stift har gett kunskaper och erfarenheter som kan nyttjas i lokalförsörjningsplaneringen.

KVALITETSSÄKRING OCH REGISTRERING AV INVENTARIEFÖRTECKNINGAR

Svenska kyrkans inventarieregister Sacer är ett nationellt register för kulturhistoriskt värdefulla kyrkliga inventarier. Registret är ett stöd i församlingarnas arbete att uppfylla de krav som enligt 4 kap. kulturmiljölagen ställs på inventarieförteckningar och kontroller av dessa. Sedan inventarieregistrets tillkomst har många stift arbetat med att stödja församlingarna att kvalitetssäkra sina inventarieförteckningar och anordnat utbildningar för att registrera dem i Sacer. Det är frivilligt att ansluta sig till registret men allt fler församlingar gör detta. I nuläget är det cirka 72 procent av de ekonomiska enheterna i Svenska kyrkan som använder Sacer, vilket är en ökning med två procentenheter i jämförelse med föregående år.

Stiftsprojekt finansierade av kyrkoantikvarisk ersättning som syftar till att kvalitetssäkra inventarieförteckningarna har genomförts och genomförs i många stift. De främjar en effektivare och fullgod vård av de kyrkliga inventarierna och bidrar till att församlingarna får en bättre kunskap om inventarieförteckningarnas syfte och funktion. De bidrar också till att stiftet och länsstyrelserna får ett bättre underlag för att utöva tillsyn av kyrkliga inventarier. Det underlättar även prioritering och fördelning av kyrkoantikvarisk ersättning samt tillståndsprövning enligt kulturmiljölagen. I dagsläget har totalt 2 493 inventarieförteckningar registrerats. Vissa enheter har dock registrerat fler inventarieförteckningar än den som hör till församlingens kyrkobyggnad. Enligt kulturmiljölagen kan kyrkliga inventarier av kulturhistoriskt värde höra till kyrkobyggnad eller annan kyrklig byggnad, kyrkotomt eller begravningsplats.

INVENTERING AV KYRKLIGA FÖREMÅL

De inventeringar och dokumentationer av olika föremålsgrupper som pågår i form av stiftsprojekt är källor till ökad kunskap om de kyrkliga inventarierna. Ett krav som oftast ställs för att bevilja kyrkoantikvarisk ersättning till inventeringar av kyrkliga föremål är att de som bedöms vara kulturhistoriskt värdefulla inventarier enligt kulturmiljölagen registreras i Sacer. Några exempel är inventeringarna av böcker i kyrkor, som bedrivs i flera stift, och inventeringen av metallföremål som bedrivits i flera etapper i Växjö stift. Stiftsprojekten bidrar till en mer hållbar förvaltning när kunskapen ökar hos församlingarna, men resultaten tillgängliggörs även för allmänheten genom utställningar eller publikationer.

SÄKERHETSARBETE

Svenska kyrkans nationella nivå deltar i Riksantikvarieämbetets nätverksbyggande verksamhet med fokus på samverkansgrupper för ”Brand, restvärdesräddning och kulturarv” samt ”Stölder och kulturarv”. I nätverken deltar bland annat museer, länsstyrelser, försäkringsbolag, Riksdagen, Statens fastighetsverk, Svenska kyrkan, Polisen, Tullverket, Riksarkivet, Kammarkollegiet, Brottsförebyggande rådet, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap och Brandskyddsföreningen.

Under 2019 har samverkansgruppen för ”Brand, restvärdesräddning och kulturarv” träffats på Kungliga biblioteket och Svensk museitjänst vid Riksantikvarieämbetet för information, diskussion samt erfarenhetsåterkoppling kring för- och nackdelar med olika släcksystem i bland annat museibygnader och byggnader med stora kulturhistoriska värden. Samverkansgruppen för ”Stölder och kulturarv” har träffats på Tullverket i Göteborg och Historiska museet i Stockholm för information om de utmaningar som finns att hantera för att förhindra illegal handel, utförelse och strategiskt stöldförebyggande arbete av olika typer av föremål.

Svenska kyrkan verkar för större medvetenhet om säkerhetsfrågor kopplat till kulturarvsbrott. För ändamålet kallar den nationella nivån en inomkyrklig samverkansgrupp till årliga träffar, som även kan inkludera externa medverkande utifrån tematiskt behov. Genom samverkan mellan olika nivåer inom Svenska kyrkan har under 2019 Stolpstolsmadonnan från Tidervals kyrka kunnat återbördats till sin hemförsamling efter stöld år 2010 och försäljning via auktionshus i Spanien år 2013. Då Tidervalsrum tillhör Linköpings stift kunde församlingen erbjudas hjälp med förbättrad stöldsäkring, genom den kunskap som blivit resultatet av ett stiftsprojekt med fokus på stöldsäkring av skulpturer.

Strategiskt säkerhetsarbete liknande det som pågått i Linköpings stift förekommer i de flesta stift i form av framtagande av insatskort, kvalitetssäkring av Sacer, utbildningsinsatser i olika forum, skadegörelsehantering samt genom att församlingar och pastorat genomför behovsanpassade brand- och stöldsäkringslösningar. Den kyrkoantikvariska ersättningen är ofta avgörande för att sådana lösningar ska kunna komma till stånd.

Utveckling av konservering, hantverk och material

De många renoveringar, restaureringar och konserveringar som genomförs i kyrkomiljöer är en källa till kunskap om det kyrkliga kulturarvets många dimensioner. Projekten

kan bidra till ny kunskap om kyrkomiljöernas gestaltning, tillkomst och förändringar, vilket kommer såväl Svenska kyrkan som allmänheten till del. Projekten kan också bidra till utveckling av arbets- och hantverksmetoder, förbättrad materialkunskap samt ökat hantverksskunnande för de kompetenser och yrkesutövare som deltar, kunskap och erfarenheter som kan bidra till en mer hållbar förvaltning. Det praktiska hantverksskunnandet är immateriella kunskaper som krävs för att de materiella resultaten ska kunna vårdas och bevaras.

Svenska kyrkan förnyade 2019 avtalet med Hantverkslaboratoriet vid Göteborgs universitet. I Hantverkslaboratoriets organisation möts och samverkar universitetet med offentliga kulturarvsorganisationer samt bransch- och intresseorganisationer inom hantverk och kulturarv. Verksamheten är till stor del externt finansierad och Svenska kyrkan har sedan 2011 beviljat kyrkoantikvarisk ersättning för att Hantverkslaboratoriets verksamhet ska bemöta aktuella problem och behov inom hantverksområdet av betydelse för Svenska kyrkans förvaltning. I avtalet specificeras särskilda uppdragsmål. Inom Hantverkslaboratoriet undersöks, dokumenteras och utvecklas kunskaperna om hantverk, hantverksmetoder, skötsel, konstruktioner, strukturer och olika byggnads- och växtmaterial. I Hantverkslaboratoriets verksamhetsråd deltar förutom Svenska kyrkan bland annat Riksantikvarieämbetet, Sveriges Hembygdsförbund, Nämnden för hemslöjdsfrågor och Västra Götalandsregionen. Det är en gemensam strategisk satsning som har positiv effekt och nytta för både Svenska kyrkans kulturarvsarbete och kulturarvskunnandet i samhället.

KUNSKAPSUPPBYGGNAD OM DET GRÖNA KULTURARVET

Hantverkslaboratoriet arbetar lika mycket med det gröna kulturarvet som det byggda. I ett flerårigt samarbetsprojekt som startade 2015 har skötselmetoder som används för att sköta gröna strukturer i historiska trädgårdar undersökts. Projektet fick särskild finansiering via det statliga kultur- och miljövårdsanslaget. Ett antal besöksanläggningar med historiska trädgårdar och anställda trädgårdsmästare utgjorde laboratoriet för trädgårdsmästarnas undersökningar. Studierna koncentrerades kring skötsel av grusgångar, gräsmattor, klippta lövbärande häckar och granhäckar. Projektet har varit användbart för Svenska kyrkan, särskilt för den personal som ansvarar för förvaltning och skötsel av begravningsplatserna – en av de viktigaste gröna kulturmiljöerna i samhället. Tillsammans med Riksantikvarieämbetet har Hantverkslaboratoriet gett ut en skriftserie med samlingsnamnet *Skötsel av historiska trädgårdar* där arbetet om granhäckar publicerades under 2019. Alla skrifterna finns tillgängliga gratis att ladda ned från Hantverkslabora-

toriets hemsida craftlab.gu.se. Kunskaperna sprids inom Svenska kyrkan via hemsidor och nyhetsbrev samt genom att Hantverkslaboratoriet deltar vid olika arrangemang, till exempel stiftens fastighetsdagar.

STAVSPÅNSTAK OCH TJÄRA

Kunskapsuppbyggnad om tjära, metoder för tjärstrykning och de tjärade spåntaken, som sedan 2014 haft en särskild punkt i avtalet med Hantverkslaboratoriet, har fortsatt. Ett stiftsprojekt angående de tjärade stavspånstaken har genomförts av Västerås stift och Strängnäs stift i form av en totalinventering av spåntäckta tak och fasader inom stiftens kyrkomiljöer. Det nordiska nätverket för tjära genomförde sin avslutande träff i november tillsammans med Västerås stift och fick då ta del av resultaten. Inventeringen har visat att många av spåntaken är lagda de senaste 40 åren, men det finns också riktigt gamla spåntäckningar på några takfall som ligger i gynnsamma lägen. Flertalet av de äldsta spånen finns dock på lodräta väggar.

Det nordiska nätverket för tjära kom till 2017 och samordnas av Hantverkslaboratoriet. Det har under tre år fått ett särskilt nätverksstöd från nordiska fonder för att hantverkare, producenter, förvaltare, antikvarier, ingenjörer med flera ska kunna träffas. Vid den första dagens seminarium i Västerås presenterades bland annat flera av de tjärprojekt som stiftet har startat upp eller är planerade. Visby stift är tillsammans med Gotlands museum och länsstyrelsen på Gotland involverad i projektet "Metoder för bränning och applicering av tjära" som bland annat finansieras av kyrkoantikvarisk ersättning. Västerås och Linköpings stift planerar likaså att starta projekt med praktisk tillämpning av tjärbränning.

Klimat och miljö för ett långsiktigt bevarande

Svenska kyrkan behöver som en av landets största fastighetsägare möta klimatförändringarna med åtgärder som hushållning av resurser och minskad miljöbelastning. Svenska kyrkan arbetar strategiskt för att stödja och medverka i kunskapsutveckling inom området, med målet att nå klimatsmarta och gröna energilösningar utan negativ inverkan på kulturvården. Ett biskopsbrev om klimatet har under 2019 kommit ut i reviderad version. Brevet ger tankar om den klimatsituation vi befinner oss i på global och lokal nivå samt betonar vikten av att ta ansvar och hitta vägar framåt i hopp och agerande.

Det finns ett behov att samla kunskap om förväntade och oväntade risker som kan möta oss i framtiden. En förstudie genomfördes av Uppsala universitet 2019 tillsammans med

ett antal stift, församlingar och nationell nivå för att lägga grunden för en systematisk långtidsövervakning av klimatförändringarnas faktiska effekter på kyrkorna i Sverige. Motsvarande arbete pågår i Norge vilket inspirerat till att genomföra en liknande studie i Sverige. Förstudien ska ligga till grund för forskningsansökningar och förslag om hur en mer långsiktig övervakning kan ske.

Solcellsmontage och säkerhet är ett viktigt område som följs av Svenska kyrkans nationella nivå. Under året har samverkan med Elsäkerhetsverket inletts, vilket resulterade i en gemensam föreläsning under Byggnadsvårdens konvent i Mariestad.

Håsjö pastorat, som redan 2018 fick tillstånd från länsstyrelsen i Jämtland för solpanelmontage, kunde under vårvintern 2019 utföra montaget på Stuguns nya kyrka. Detta blev första kyrkan i Sverige som omfattas av tillståndsplikt enligt 4 kap. kulturmiljölagen där en solcellsinstallation på taket genomförts. Under 2019 har ytterligare några ansökningar om solpanelmontage på kyrkor skyddade av 4 kap. kulturmiljölagen bifallits av länsstyrelser, till exempel för Virke kyrka i Kävlings församling och Svenljunga kyrka i Svenljungabygdens församling.

Användning och tillgängliggörande av det kyrkliga kulturarvet

Den utveckling som sker när både samhälle och kyrka snabbt förändras i samband med globalisering, urbanisering, migration, förändrade vanor och värderingar, påverkar både förvaltning och användning av kyrkor. Sammanläggningar av församlingar till större enheter, förändrad verksamhet och bruk samt en minskande ekonomi påverkar behovet av kyrkor och andra lokaler hos församlingarna. Samtidigt behöver samhället i många sammanhang flera offentliga icke-kommersiella rum som är tillgängliga för alla. Svenska kyrkan vill lyfta det kyrkliga kulturarvet som en resurs för både samhälle och kyrka som kan få ökad användning i flera sammanhang. För en långsiktigt hållbar användning av det kyrkliga kulturarvet behöver samverkan mellan olika aktörer stärkas med kunskapsutbyten både i Sverige och internationellt. I samband med detta är det nödvändigt att öka delaktighet och tillgänglighet, samtidigt som kulturvårderna värnas.

NATIONELL SAMVERKAN OCH KUNSKAPSUTBYTEN

Det kyrkliga kulturarvet är en tillgång för alla i samhället, för social, kulturell, miljömässig och ekonomisk utveckling. Svenska kyrkan ser det kyrkliga kulturarvet som uttryck för kristen tro samtidigt som det förmedlar det gemensamt

mänskliga. Detta förhållningssätt kräver en ständigt pågående reflektion och diskussion om kulturarvets betydelse. Under 2019 har Svenska kyrkan bidragit till dialog och kunskapsutbyte vid flera tillfällen.

Heldagssymposiet *Att måla 'den Andre' på väggen - symposium om antijudisk kyrkokonst* arrangerades i mars på initiativ av Svenska kyrkan, Samarbetsrådet för judar och kristna, Judiska centralrådet och Katolska kyrkan i Sverige. Symposiet var öppet för alla intresserade och samlade cirka 150 deltagare. Syftet med symposiet var att förmedla en samlad kunskap om hur vanligt det är med antijudiska stereotyper i svenska kyrkor, hur frågan angår hela samhället och hur vi kan förhålla oss till de svåra delarna av vårt kulturarv på ett kritiskt och konstruktivt sätt. Symposiet filmades och stora delar av det finns tillgängligt på Svenska kyrkans hemsida.

Svenska kyrkans nationella nivå och Lunds stift deltog i ett seminarium i april angående implementering av konventionen om det immateriella kulturarvet. Seminariet inleddes av kulturminister Amanda Lind. Institutet för språk och folkminnen ansvarar för arbetet med konventionen i Sverige och har utvecklat en förteckning över levande traditioner som är öppna för alla intresserade att lämna bidrag till. I slutet av förra året blev Sagobygden i Kronoberg upptagen på Unescos register över goda exempel på hur man kan arbeta med att vidareföra immateriella kulturarv. Seminariet var avsett att inspirera till vidare arbete och skapa kontaktytor mellan ansvariga myndigheter och aktörer från civilsamhället.

Svenska kyrkans nationella nivå och Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation medverkade i konferensen *Kyrkogårdarna – mötesplatser i tid och rum* på Västergötlands museum i Skara i april. Konferensen arrangerades av Sveriges Hembygdsförbund, Västergötlands Hembygdsförbund och Sveriges Släktforskarförbund och samlade cirka 100 deltagare. Presentationer och panelsamtal handlade om kyrkogårdarnas utformning och utvecklingen genom tiderna, regler kring begravningsplatser och hur kyrkogårdarnas historiska och sociala värden bättre kan tas tillvara och göras tillgängliga för många.

INTERNATIONELL SAMVERKAN OCH KUNSKAPSUTBYTEN

För att möta de utmaningar som ett samhälle i ständig förändring innebär engagerar sig Svenska kyrkan i internationella sammanhang som på olika sätt bidrar med expertis, erfarenhet och inspiration till kulturarvsförvaltningen. Internationella utbyten sker på alla nivåer i Svenska kyrkan. Bland annat finns medlemskap och flerårigt engagemang i det europeiska nätverket Future for Religious Heritage.

Svenska kyrkan har under 2019 haft flera möjligheter till

kunskapsutbyte med Norge. Den nationella nivån inbjöds till Den norske kirke för att för orientera om de kyrkoantikvariska frågorna och den kyrkoantikvariska ersättningen i Sverige. Medverkande var tjänstemän på chefs- och handläggarnivå. Presentationer och diskussioner berörde den svenska modellens uppbyggnad och funktion, kriterier för fördelning och uppföljning och samverkan mellan kyrkan och det allmänna.

På inbjudan av Church Cultural Heritage Committee (CCHC) i Oslo deltog Svenska kyrkans nationella nivå tillsammans med Göteborgs stift i ett diskussionsseminarium om kyrkligt kulturarv och kulturarvsförvaltning. CCHC består av representanter från Den Norske kirke och andra sakkunniga inom kulturarvsområdet. Kommittén har i uppdrag att förbereda och ge förslag till arbetsinsatser inom kyrkligt kulturarv för Den Norske kirke. I seminariet deltog förutom CCHC även inbjudna representanter från Svenska kyrkan, Church of England och Nationalmuseet i Danmark.

KONTROLLSTATION 2019

Svenska kyrkan genomförde under våren en rad aktiviteter för att uppmärksamma beslutsfattare och allmänhet om betydelsen av det kyrkliga kulturarvet och vikten av den kyrkoantikvariska ersättningen. Flera stift arrangerade träffar med regionala beslutsfattare. Exempelvis bjöd Västerås stift med biskop Michael Mogren som värd in till en visning av domkyrkan med efterföljande middag. I arrangemanget deltog representanter för samtliga nivåer inom Svenska kyrkan och de inbjudna gästerna innefattade bland annat regionala riksdagspolitiker och företrädare för berörda myndigheter, däribland landshövdingarna för Dalarnas, Västmanlands och Örebro län.

Svenska kyrkans nationella nivå har under året träffat ledamöter i samtliga partiets riksdagsgrupper. Träffarna har tagit formen av samtal eller seminarier med tematisk inriktning. Samtalen har handlat om Svenska kyrkans kulturarvsarbete och viktigaste medskick inför kontrollstationen 2019. Beroende på tema har sakkunniga i olika frågor medverkat.

Under Almedalsveckan bjöd Svenska kyrkan in till seminarier och samtal om bland annat klimatfrågan, kulturarvet och demokrati. Även gudstjänster, konst och musik fanns på programmet. Övergripande tema för Svenska kyrkans bidrag var hållbarhet. Seminariet *Hur vårdar och värnar vi vårt levande kyrkliga kulturarv?* utgick från Visby domkyrka och innefattade en vandring i domkyrkokvartret med nedslag i den kyrkliga kulturmiljön. På onsdagskvällen arrangerades ett seminarium i Visby domkyrka som vid midnatt övergick till en konsert med Umeåbandet Deporteos. Tidigare samma dag hölls en reflekterande klimatvandring med samtal om skapelsens hållbarhet ur ett existentiellt perspektiv.

KULTURARVSKOMMUNIKATION

Svenska kyrkan arbetar kontinuerligt med att kommunicera och tillgängliggöra kulturarvet. Det bidrar till delaktighet och ett långsiktigt stöd för att bevara de kulturhistoriska värdena. Att sprida kunskap om kulturarvet ger möjlighet till nya möten och ökad förståelse för dess betydelse som samhällsresurs.

De första installationerna av solceller på kulturmiljöskyddade kyrkor, uppklarandet och domen av Strängnässtölden samt branden i Notre Dame skapade under våren 2019 fokus på frågor om det kyrkliga kulturarvet och förutsättningarna för dess tillgänglighet och bevarande. Inslag i riksmidia förekom såväl i SR Ekot, SR P1, SVT Kulturnyheterna, DN och därutöver via TT till regionala media. Medverkande och uttalanden har förekommit från kyrkliga företrädare såväl på lokal nivå, stiftsnivå som nationell nivå.

Svenska kyrkans nationella nivå och ett flertal församlingar har bidragit till en utställning på Kungliga slottet om Märta Måås-Fjätterström. Initiativet till utställningen har tagits av H.M. Konungen och sker med anledning av att det i år är 100 år sedan konstnären startade sin textilverkstad i Båstad. Hon var en viktig föregångare och förnyare inom textilkonsten och har haft stor betydelse för utveckling av de kyrkliga textilierna. Utställningen pågår fram till april 2020 och visar textilier som hon skapat för kungafamiljen, offentliga institutioner, privatpersoner och kyrkan.

Under 2019 utkom boken *Högt i tak i heliga rum* av biskop Johan Dahlman. Boken riktar sig till kyrkoherdar, förtroendevalda och alla som har ansvar för kyrkobyggnaderna. Dess centrala frågeställningar är: Vad händer när vi med tron och traditionen i ryggen utforskar möjligheten att bruka våra kyrkobyggnader på ett nygammalt sätt? Hur tar vi vara på Svenska kyrkans viktigaste materiella resurs? Väger vi låta flyttlassen gå från kanslihus och församlingshem tillbaka till kyrkobyggnaden? Vad händer när fler "får en egen nyckel" till kyrkorummet?

KULTURARVET DIGITALT

Kyrkguiden är Svenska kyrkans app för att hitta till de kyrkliga kulturarven. Appen har laddats ner drygt 10 000 gånger från Google Play och minst lika många gånger från Appstore. Med *Kyrkguiden* kan användaren lätt hitta en närliggande kyrka och klicka sig vidare för att läsa mer om byggnad, församling och aktiviteter.

Svenskakyrkan.se och *Kyrkguiden* marknadsför de av landets kyrkor som har sommaraktiviteter. På webben visas dessa under svenskakyrkan.se/sommarkyrkan. Under 2019 besökte cirka 44 000 personer kulturarvssidorna på de nationella delarna av svenskakyrkan.se, varav 2 700 besökte sidorna om just sommarkyrkan. Välbesökta var också sidorna om kyrkobyggnadens olika delar som

hade 13 000 besök och sidan om landets domkyrkor med 6 800 besök.

Under 2019 gjordes totalt 371 inlägg på Instagramkontot *@kulturarvet*, som i slutet av året hade cirka 6 000 följare. Här berättar Svenska kyrkan i ord, bild och film om intressanta detaljer och företeelser ur vårt gemensamma kulturarv. Vackra bilder på kyrkor med en lång historia och intressanta berättelser uppskattas av följarna. Ibland lyfts även kyrkor i andra länder och under 2019 var det ett inlägg om branden i Paris Notre Dame som fick mest engagemang (1938). Vackert krattat grus på kyrkogården till S:t Lars Kapell i Eksjö kom på andra plats (794) och Linköpings domkyrka på tredje (596). Genom Instagrams Storiesfunktion har 26 kluriga Quiz engagerat följarna under året. Populärast var Kyrkquizet Svåra ord på G som visats för 920 personer.

Flera inlägg på kulturarvstemat gjordes också på Facebook och Twitter. Bland annat nådde ett kulturarvsquiz 14 236 personer.

Det kyrkliga kulturarvet kommuniceras även till anställda och förtroendevalda i Svenska kyrkan. Genom bland annat det digitala nyhetsbrevet *Fastigheter och kulturarv* erbjuds möjlighet att ta del av det omfattande och breda arbetet som handlar om vård och underhåll av kyrkobyggnaderna. Nyhetsbrevet utkom med åtta nummer under 2019 och har drygt 2 300 prenumeranter.

BILAGA 1

Förändringar i Svenska kyrkans kyrkobyggnadsbestånd 2000–2019

1:1 SAMMANSTÄLLNING AV KYRKOR ÄGDA ELLER FÖRVALTADE AV SVENSKA KYRKAN 2019

Stift	KYRKOBYGGNADER ENL. 4 KAP. KML			ÖVRIGA KYRKOR			TOTALT ** invigda kyrkorum 2019
	TOTALT	Därav skyddade med tillståndspå- plikt vid väsenliga ändringar enl. 4 kap. 3 § KML (inklusive utvalda enligt 4 kap. 4 §)*	Totalt antal kyrkobyggnader som omfattas av 4 kap. KML tagna ur bruk som kyrkor efter 2000-01-01	Totalt antal kyrkor där skyddet enl. 4 kap. KML ej är utrett	Totalt antal kyrko- byggnader som ej omfattas av 4 kap. KML	Därav ny- byggda efter 2000-01-01	
Uppsala	295	261	1	1	5	2	300
Linköping	260	232	0	1	4	2	265
Skara	408	375	0	0	5	2	413
Strängnäs	192	175	1	0	5	3	196
Västerås	172	160	0	2	6	1	180
Växjö	332	292	0	4	5	1	341
Lund	509	481	1	0	1	0	509
Göteborg	363	314	1	1	12	5	375
Karlstad	166	150	1	0	0	0	165
Härnösand	207	181	1	2	4	2	212
Luleå	186	129	1	1	5	0	191
Visby	98	97	0	2	1	0	101
Stockholm	143	108	3	2	10	7	152
Summa	3331	2955	10	16	63	25	3400

* Innefattar även kapellkrematorier enligt beslut av Riksantikvarieämbetet.

** Summan av antal kyrkobyggnader som omfattas enl. 4 kap. KML och övriga kyrkor, exklusive kyrkobyggnader som tagits ur bruk som kyrkor. Denna kolumn avser således en aktuell totalsumma kyrkor ägda och förvaltade av Svenska kyrkan

1:2 SAMMANSTÄLLNING AV KYRKOR SOM AVYTTRATS TILL ANNAN ÄGARE ELLER RIVITS EFTER 2000-01-01

Stift	KYRKOBYGGNADER ENL. 4 KAP. KML		ÖVRIGA KYRKOR	
	TOTALT	Därav skyddade med tillståndsplikt vid väsentliga ändringar enl. 4 kap. 3 § KML (inklusive utvalda enligt 4 kap. 4 §)	Totalt antal kyrkobyggnader som ej omfattas av 4 kap. KML	TOTALT
Uppsala	6	1	1	7
Linköping	3	1	0	3
Skara	8	3	0	8
Strängnäs	5	1	0	5
Västerås	6	2	0	6
Växjö	2	1	0	2
Lund	8	5	0	8
Göteborg	17	9	0	17
Karlstad	4	2	1	5
Härnösand	18	5	0	18
Luleå	14	1	1	15
Visby	0	0	0	0
Stockholm	7	1	0	7
Summa	98	32	3	101

1:3 KYRKOR AVYTTRADE UNDER 2019

Kyrka	Församling	Stift	Byggår	Tagen ur bruk	Ägarbyte år	Skydd KML	Kommentar
Strömsbergs kapell	Torsås	Växjö	1918	2018	2019	4 kap. 3 §	Sålt till enskild ägare för fritidsboende
Huggenäs kyrka	Ny-Huggenäs	Göteborg	1946	"ej tagen ur bruk"	2019	4 kap. 13 §	Överlåten till en bygdeförening
Nissaströms kyrka	Halmstads	Göteborg	1939	2018	2019	4 kap. 3 §	Såld till privatperson
Strömsfors kapell	Svenljungabygdens	Göteborg	1917	2018	2019	4 kap. 3 §	Sålt till enskild ägare
Herrhagskyrkan	Karlstads domkyrko	Karlstad	1971	2019	2019	4 kap. 2 §	Såld till Karlstad kommun
Lillögda kapell	Åsele-Fredrika	Luleå	1966	2018	2019	4 kap. 2 §	Såld till byaförening för att bli samlingslokal
Långbäckens kapell	Åsele-Fredrika	Luleå	1962	2018	2019	4 kap. 2 §	Sålt till enskild ägare för fritidsboende
Storumans kyrkkåta	Stensele	Luleå	1982	2019	2019	4 kap. 2 §	Sålt till Storumans kommun
Tavlans kapell	Karlskoga	Karlstad	1961	ej invigt	2019	Inte skyddad	Sålt till enskild ägare för privat bostad

BILAGA 2

Fördelning och förbrukning av kyrkoantikvarisk ersättning 2002–2019

2:1 KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING, ANSLAG OCH FÖRBRUKADE MEDEL 2002–2019*

Stift	Kontrollstation 2002–2008, mnkr	Kontrollstation 2009–2013, mnkr	Kontrollstation 2014–2018, mnkr	2019, mnkr	Summa 2002– 2019, mnkr	Kvm tillstånds- pliktig kyrka**	KAE kr/kvm tillstånds-pliktig kyrka 2002– 2019	Genomsnittlig årlig KAE kr/kvm skyddad kyrka
Anslag från staten	1 435,0	2 305,0	2 300,0	460,0	6 500,0			
Uppsala stift	88,7	205,5	255,8	60,7	610,7	114 955	5 312	312
Linköpings stift	120,5	218,7	295,5	40,1	674,7	119 135	5 663	333
Skara stift	124,5	195,1	206,2	27,1	552,8	121 598	4 546	267
Strängnäs stift	76,4	156,7	167,8	25,8	426,7	73 140	5 835	343
Västerås stift	102,5	147,9	151,0	29,4	430,7	89 328	4 822	284
Växjö stift	121,4	214,7	226,2	53,4	615,8	140 789	4 374	257
Lunds stift	119,2	193,2	406,7	46,7	765,8	190 279	4 025	237
Göteborgs stift	147,3	235,1	326,0	73,7	782,1	136 974	5 710	336
Karlstads stift	53,6	77,5	138,2	21,8	291,1	69 635	4 181	246
Härnösands stift	57,4	70,6	130,6	25,1	283,7	76 403	3 713	218
Luleå stift	35,9	34,8	35,8	6,2	112,7	55 037	2 048	120
Visby stift	109,4	173,6	148,8	19,2	451,0	31 478	14 328	843
Stockholms stift	66,8	100,0	194,9	23,2	384,9	63 548	6 057	356
Nationell nivå	16,0	29,9	16,9	1,3	64,1	-	-	-
Summa förbrukning	1 239,5	2 053,3	2 700,4	453,7	6 446,9	1 282 299	5 028	296
Återstående anslag från staten	195,5	251,7	-400,4	6,3	53,1			
Ack. anslag från staten	1 435,0	3 740,0	6 040,0	6 500,0				
Ack. summa förbruk- ning	1 239,5	3 292,8	5 993,2	6 446,9				
Ack. förbrukning %	86,4%	88,0%	99,2%	99,2%				

*Utbetalning till den 31 januari 2020

**Uppgift om kvadratmeter tillståndspliktig kyrkobyggnad från KBR mars 2018

2:2 FÖRBRUKNING AV KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING UNDER 2019 PER ÅTGÄRDSKATEGORI, MNKR*

Stift	Övergripande planering och information	Vård och underhållsplanering	Vårdinsatser	Skadeförebyggande insatser	Arbete med säkerhetsfrågor	Totalt
Uppsala stift	N/A**	0,1	55,7	2,6	2,4	60,7
Linköpings stift	0,8	0,7	32,0	4,8	1,7	40,1
Skara stift	1,2	1,6	23,4	0,4	0,5	27,1
Strängnäs stift	4,7	1,0	17,3	1,7	1,1	25,8
Västerås stift	N/A**	0,5	24,7	0,5	3,7	29,4
Växjö stift	2,2	1,1	43,7	5,0	1,4	53,4
Lunds stift	2,6	0,5	40,4	2,7	0,4	46,7
Göteborgs stift	1,4	3,4	66,9	1,4	0,6	73,7
Karlstads stift	N/A**	N/A**	21,6	0,2	N/A**	21,8
Härnösands stift	0,4	0,3	24,1	N/A**	0,3	25,1
Luleå stift	N/A**	N/A**	6,1	0,1	N/A**	6,2
Visby stift	0,3	0,6	17,5	0,6	0,2	19,2
Stockholms stift	N/A**	3,1	18,3	1,4	0,4	23,2
Nationell nivå	1,3	N/A**	N/A**	N/A**	N/A**	1,3
Totalt	15,0	12,8	391,7	21,4	12,8	453,7

* Utbetalning till den 31 januari 2020.

** N/A innebär att ingen förbrukning skett under aktuell period.

2:3 FÖRBRUKNING AV KYRKOANTIKVARISK ERSÄTTNING UNDER 2019 PER OBJEKTSTYP, MNKR*

Stift	Övergripande planering eller flera objekt	Begravningsplats	Kyrkliga inventarier	Kyrkobyggnad	Kyrkotomt	Totalt
Uppsala stift	N/A**	0,8	4,9	54,6	0,5	60,7
Linköpings stift	N/A**	N/A**	2,4	37,6	0,1	40,1
Skara stift	N/A**	0,1	2,1	24,9	N/A**	27,1
Strängnäs stift	N/A**	0,5	4,0	21,3	N/A**	25,8
Västerås stift	N/A**	0,1	1,2	27,2	0,8	29,4
Växjö stift	2,1	0,2	3,2	47,7	0,2	53,4
Lunds stift	N/A**	0,4	0,6	45,7	N/A**	46,7
Göteborgs stift	0,2	0,4	3,9	69,0	0,3	73,7
Karlstads stift	N/A**	0,6	0,6	20,6	N/A**	21,8
Härnösands stift	N/A**	N/A**	0,3	24,8	N/A**	25,1
Luleå stift	N/A**	0,6	0,3	5,3	N/A**	6,2
Visby stift	0,6	N/A**	1,9	16,5	0,1	19,2
Stockholms stift	4,1	0,6	0,3	17,2	0,9	23,2
Nationell nivå	1,3	N/A**	N/A**	N/A**	N/A**	1,3
Totalt	8,3	4,3	25,7	412,5	2,8	453,7

* Utbetalning till den 31 januari 2020.

** N/A innebär att ingen förbrukning skett under aktuell period.

Projekt genomförda i stiftet 2019 – ett urval

För att ge en uppfattning om vilken typ av stifts- och församlingsprojekt som beviljas kyrkoantikvarisk ersättning presenteras här ett urval av de projekt som slutförts under 2019.

1. UPPSALA STIFT

RENOVERING AV KYRKTAKE, TORN OCH FASADER

Färla kyrka i Ljusnans pastorat genomgick 2019 en omfattande exteriör restaurering. Kyrkan fick ny kopparplåt på långhus och torn, den putsade fasaden lagades och målades och fönstren renoverades. Kopparsplåten hade börjat släppa från underlagstaket och på sina ställen tillfälligt nitats fast för att inte lossna helt och riskera att blåsa ned. I tornet hade vatten trängt ned i konstruktionen och orsakat rötskador så att trä fick bytas ut.

Total kostnad: 15 599 tkr
varav KAE 6 345 tkr

2. LINKÖPINGS STIFT

INVENTERING AV KYRKORNAS BÖCKER

Linköpings stifts bokinventeringsprojekt har avslutats under 2019. Totalt har 244 kyrkor med tillhörande arkiv inventerats. Målet har varit att identifiera, dokumentera och skadebedöma de böcker som klassas som kyrkliga inventarier. I merparten av kyrkorna har böcker återfunnits som bedömts vara kulturhistoriskt värdefulla kyrkliga inventarier. Anvisningar om hur församlingarna ska registrera dessa i inventarieregistret Sacer medföljer dokumentationerna.

Total kostnad: 1 657 tkr varav KAE 1 058 tkr

3. SKARA STIFT

RENOVERING AV BLYINFATTAT ROSETTFÖNSTER

I Varnhems klosterkyrka har norra rosettfönstret med 2 200 blyinfattade glasbitar renoverats på en hög hantverksmässig nivå. Fönstret tillkom 1891 och hade ett medeltida fönster som förlaga. Redan 1975 kunde allvarliga deformationer konstateras. Det visade sig att blyspröjsningen var uttjänt och att det fanns statiska problem i fönsterlufterna som var alltför tunna i förhållande till glasets tyngd. Nu har fönstret nedmonterats och blytats om, lagats och rengjorts. Dimensionen på spröjsarna har ökat och kompletterande rostfria stag har monterats på insidan.

Total kostnad: 1 987 tkr varav KAE 894 tkr

4. STRÄNGNÄS STIFT

KONSERVERING AV BEGRAVNINGSKISTA FRÅN STORMAKTSTIDEN

I Jäders kyrka finns Anna Oxenstiernas begravningskista som är ett framträdande exempel på begravningskonst från stormaktstiden av mycket hög kvalitet. Kistan har tidigare varit placerad i gravvalvet vilket gett stora skador. Vid konserveringen demonterades kistans dekor och förstärkningsarbeten gjordes på insidan. Den förgyllda dekoren rengjordes och återmonterades på ny svart sammetsklädsel. Kistan kan efter konserveringen beskådas i Braheska gravkoret i kyrkan.

Total kostnad: 574 tkr varav KAE 508 tkr

5. VÄSTERÅS STIFT

RENOVERING AV KLOCKSTAPEL FRÅN 1960-TALET

Mikaelikyrkan i Västerås med tillhörande klockstapel är uppförd av arkitekterna Bertil Tideström och Gösta Ekroth. Det är goda exempel på modernistisk arkitektur med drag av brutalism. Kyrkan är en av de kyrkor uppförda efter 1939 som skyddas av tillståndsplikt enligt 4 kap. 3 § kulturmiljölagen. Vid renoveringen av kyrkan uppvisade klockornets betongkonstruktion omfattande skador på såväl betong som armering och träkonstruktion. Hela konstruktionen har varsamt renoverats och återställts i ursprungsskick.

Total kostnad: 1 544 tkr varav KAE 772 tkr

6. VÄXJÖ STIFT

KONSERVERING AV BEMÅLADE INVENTARIER

Almesåkra kyrka invigdes 1867, och är uppförd i en eklektisk stil med tyngdpunkt på nyklassicism. Kyrkans interiör är mycket väl sammanhållen och i princip orörd sedan byggnadstiden. Konserveringen berörde altartavla, altarkors, predikstol med baldakin, krucifix, porträtt av boktryckare Björk, dopängel, äldre läktarbröstning, äldre predikstol med baldakin, timglas, epitafium över Christina Sofia Sylveen, samt demonterat brådtak med måleri. Arbetena bestod av konsolidering, rengöring, applicering av skyddsytor och retuscheringar.

Total kostnad: 248 tkr varav KAE 186 tkr

7. LUNDS STIFT

RENOVERING AV BLYTAK

På Flädie kyrka i Bjärreds församling ligger ett blytak på korabsidens tak som genomgått en lyckad renovering. Bly som taktäckningsmaterial är unikt för Lunds stift. Den nygotiska kyrkan som är byggd på 1880-talet har tegel på långhusets tak och skiffer på tornet.

Total kostnad: 753 tkr varav KAE 355 tkr

8. GÖTEBORGS STIFT

SANERING AV HUSSVAMP

Under den invändiga renoveringen av Fässbergs kyrka i Mölndal, uppförd 1886–87, upptäcktes fuktskador under kyrkans golv. En utredning initierades för att utreda skadornas orsak och omfattning. I delar av bjälklaget upptäcktes äkta hussvamp som orsakat omfattande skador. Hussvampen sanerades och delar av golvbjälklaget fick bytas ut och byggas upp på nytt.

Total kostnad: 317 tkr
varav KAE 238 tkr

9. KARLSTADS STIFT

LAGNING AV SKIFFERTAK

Vid stiftets skiffertaksinventering 2016 konstaterades från skylift att taket på Södra Ny kyrka var i behov av punktlagning och rengöring. Totalt har 45 plattor bytts ut med ersättningskiffer lika befintligt från Glava. Taket högtryckstvättades därefter och regnvattensystemet sågs över.

Total kostnad: 317 tkr varav KAE 237 tkr

10. HÄRNÖSANDS STIFT

OMMÅLNING AV KAPELL

Övra kapell norr om Junsele i Västernorrland byggdes 1894 av skogsbolaget Kramfors AB som skola och kapell. När skolan lades ned 1944 återinvigdes kapellet enbart som kyrka. Kapellet och klockstapelns har genomgått en varsam ommålning med en återgång till en ljusare röd kulör.

Total kostnad: 1 394 tkr
varav KAE 863 tkr

11. LULEÅ STIFT

RENOVERING AV TRÄKORS PÅ KYRKOÅRD

Karesuando kyrkogård, invigd 1816, har omkring 75 träkors målade i vitt, brunt, svart och gult. Under en inventering 2012 uppmärksammades träkorsens dåliga skick och 40 kors har nu restaurerats. Träkorsen är från perioden 1880 och 1945. Korsen togs in på verkstad och lagades efter sina individuella förutsättningar. Rötskadade partier byttes mot nytt kvalitativt bra virke och sammanfogades med bladskarv, lim och rostfri försänkt skruv som ispacklades och målades med linoljefärg.

Total kostnad: 419 tkr varav KAE 324 tkr

12. VISBY STIFT

KONSERVERING AV GRAVVÅRDAR

På domkyrkotomten i Visby finns ett antal gravar och gravvårdar från den tid då den var i bruk som begravningsplats. Flera av dessa har konserverats och texter har fyllts i. Ett exempel är gravvården över prostdottern Margaretha Billberg som åter såg dagens ljus 1997 när man tog ned två träd som visade sig vara vårdträd som växt över gravvården. En i berget inhuggen minnestavla över prosten Jacob Gustaf Klingvalls son, som ramlade ned från berget och avled, har också konserverats.

Total kostnad: 165 tkr varav KAE 122 tkr

13. STOCKHOLMS STIFT

PROJEKTERING OCH RENOVERING AV NATIONALROMANTISK FASAD

Engelbrektskyrkan är en av landets mest påkostade nationalromantiska allkonstverk som i etapper genomgått en stor renovering och restaurering. Den antikvariska målsättningen har varit att återgå till kyrkans ursprungliga gestaltning och hålla ihop det estetiska uttrycket. Tegeltaken har lagts om, samtliga fönster har renoverats och tegelfasadens murade och putsade ytor liksom fasadstenen har restaurerats.

Total kostnad: 17 350 tkr
varav KAE 3 250 tkr

